

ALEKSANDER OLECH

Unikalne rozwiązania Republiki Francuskiej w walce z terroryzmem i radykalizacją

Abstrakt

Doświadczenia i rozwiązania Republiki Francuskiej, gdzie nieustannie są rozwijane struktury antyterrorystyczne, powinny stanowić swego rodzaju drogowskaz dla innych państw. Tworzenie wyjątkowych programów deradykalizacyjnych i prowadzenie polityki reagowania na przypadki ekstremizmu to działania, które można wdrożyć w Polsce. Ponadto wykorzystywanie mediów społecznościowych do walki z treściami o charakterze terrorystycznym oraz do informowania o zagrożeniach ukazuje innowacyjne zastosowanie Internetu. Warto również zwrócić uwagę na zaangażowanie francuskich strażników miejskich oraz służb medycznych w proces reagowania na terroryzm, a także uwydatnić rolę organizacji pozarządowych działających na rzecz wsparcia ofiar. Dekady zmagania Francji z różnymi rodzajami terroryzmu spowodowały, że przez lata usprawniano i weryfikowano tam metody, które byłyby skuteczne w przeciwdziałaniu radykalizacji i zagrożeniom. W ocenie autora należałoby skorzystać z francuskiej eksperyencji i zaimplementować chociaż część rozwiązań w Polsce.

Słowa kluczowe:

antyterroryzm,
Francja,
Polska,
radykalizacja,
deradykalizacja

Zagrożenia terrorystyczne, w tym postępująca radykalizacja, nasilają się w Europie, stanowiąc niebezpieczeństwo dla wszystkich państw na kontynencie. Oprócz działań na poziomie międzynarodowym, m.in. zaangażowania w globalną walkę z terroryzmem, pojawiła się potrzeba reagowania na zagrożenia wewnętrzne. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy doszukiwać się w zmianach przekonań religijnych, politycznych i społecznych. W niektórych krajach tworzą się grupy, które chcąc zrealizować swoje cele, podejmują aktywność antypaństwową o charakterze terrorystycznym. Ponadto dążą do budowania przekazu poprzez angażowanie innych osób, także młodych, wzmacniając w nich potrzebę popierania skrajnych poglądów ideologicznych.

Obywatele, którzy stają się agresywni i bezkompromisowi w swoich poglądach oraz sposobach działania, mogą podejmować się organizowania zamachów lub rozwijania komórek ekstremistycznych. Dlatego tak dużą uwagę należy poświęcić terroryzmowi rodzimemu lub domowemu (określanemu także jako *home grown terrorism*¹). Często, choć nie zawsze, terrorystami stają się osoby wychowane w kulturze państw europejskich, ale będące ortodoksyjnymi wyznawcami islamu lub identyfikujące się z tą religią dopiero w trakcie przygotowywania ataku, jak to się dzieje we Francji². Następuje ich stanowcza radykalizacja (przejmowanie opinii, poglądów i idei, które prowadzą do ekstremizmu), w efekcie czego mogą próbować dokonać zamachów na terytorium państwa, którego obywatelstwo mają od urodzenia, otrzymali je lub w którym uzyskali prawo do pobytu. Ten rodzaj terroryzmu jest określany również jako socjologiczne kuriozum, gdyż religia dominuje nad wartościami republikańskimi promowanymi w kraju zamieszkania.

W Republice Francuskiej stwierdza się, że radykalizacja to rodzaj każdej ideologii lub religii skłaniającej jednostkę do wybrania przemocy w imię przekonań, jednocześnie nieuznawania kompromisów i decydowania się na terroryzowanie społeczeństwa.

---

¹ K. Rekawek i in., *Who are the European jihadis? Project Midterm Report*, Bratislava 2018.

² We Francji władze od dawna dążą do asymilacji jako modelu integracji społecznej, wierząc, że zminimalizowanie różnic kulturowych i religijnych pozwoli utrzymać Francję jako jednocześnie świecką i multikulturową. W rzeczywistości wiele osób w kraju czuje się wyobcowanych i wykluczonych ze społeczeństwa francuskiego. Ten problem jest widoczny już od ponad dwóch dekad. Za: K. Thachuk, M. Bowman, C. Richardson, *Homegrown Terrorism. The Threat Within*, Washington 2008, s. 5, 15–16.

Radykalizacja to proces stopniowego angażowania się i odrzucania zasad panujących w społeczeństwie. Następuje w trakcie socjalizacji oraz budowania relacji i wpływa na psychikę. Jest to zjawisko mocno powiązane ze wzmacnianiem konfliktów tożsamościowych i słabości przez ideologię lub religię (problemy w pracy lub szkole, rodzinne lub osobiste)³. Choć radykalizacja nie dotyczy wyłącznie terrorystów wyznających dżihad, to obecnie przede wszystkim takie osoby stanowią zagrożenie we Francji.

Terroryzm jest zjawiskiem, które nieustannie występuje w środowisku międzynarodowym. Francja stale się zmagą z zagrożeniami o charakterze terrorystycznym i jest to najczęściej atakowane państwo Unii Europejskiej w XXI w. Od lat 50. XX w. doświadcza ona praktycznie wszystkich rodzajów terroryzmu: od prawicowego, przez lewicowy, po separatystyczny i obecnie dżihadystyczny. Polska nie była dotychczas celem ataków terrorystycznych i nie jest krajem, w którym terroryści stale i aktywnie operują, chociaż przemierzają się na jej terenie tranzytem. Ponadto istnieją przesłanki, które skłaniają do refleksji nad potencjalnym zagrożeniem w Europie Środkowo-Wschodniej oraz rosnącą radykalizacją wśród obywateli tej części kontynentu.

Skorzystanie z rozwiązań stosowanych we Francji stwarza możliwość nie tylko ulepszenia systemów antyterrorystycznych i sposobów działania oddziałów kontrterrorystycznych w Polsce oraz innych państwach, lecz także edukowania i uświadamiania społeczeństwa na temat pojawiających się zagrożeń i wyzwań. Stała współpraca i nadzór wszystkich podmiotów, które mogą być podatne na wpływ zagrożeń terrorystycznych, są niezbędne dla prawidłowego rozwoju struktur bezpieczeństwa w państwie. Wykorzystanie doświadczeń Francji wydaje się także niezwykle ważne w kontekście budowania potencjału antyterrorystycznego we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej oraz NATO. Najskuteczniejszym sposobem walki z terroryzmem jest przeciwdziałanie mu, dlatego też państwa członkowskie powinny skorzystać ze sprawdzonych metod, które od dziesięcioleci

³ Secrétariat général du Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation, *Une politique publique volontariste et évolutive*, <https://www.cipdr.gouv.fr/prevenir-la-radicalisation> [dostęp: 4 XI 2021].

są rozwijane we Francji⁴, dzięki czemu współcześnie można je określić jako jedyne w swoim rodzaju⁵.

Celem artykułu jest usystematyzowanie wiedzy oraz ukierunkowanie działań podmiotów zobowiązanych do zwalczania terroryzmu w Polsce i innych państwach, przy wykorzystaniu profilaktyki antyterrorystycznej stosowanej w Republice Francuskiej. Zdaniem autora niektóre elementy francuskich rozwiązań, przede wszystkim dotyczące deradykalizacji, powinny mieć także zastosowanie w skali europejskiej. Ponadto, na podstawie przeprowadzonych badań, będzie możliwe opracowanie koncepcji organizacji systemu zwalczania zagrożeń terrorystycznych nie tylko we Francji i Polsce, lecz także w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej i NATO.

Podjęcie badań skoncentrowanych na systemie zwalczania zagrożeń terrorystycznych wymaga odpowiedniej organizacji, planowania oraz weryfikacji. Elementarna w tych działaniach jest metodologia badań. W prowadzonej kwerendzie oparto się na pytaniach badawczych, hipotezach oraz celu, które sformułowano na podstawie dogłębnej analizy problemu badawczego. Celem badań było doskonalenie poznania naukowego i konfrontacji hipotezy z faktami⁶. Pytania badawcze przyjęły następującą formę:

1. Jak wykorzystać eksperyencję Republiki Francuskiej w walce z terroryzmem, aby nie popełnić tych samych błędów w procesie przeciwdziałania terroryzmowi?
2. Które z metod i działań Francji w zakresie realizacji zadań antyterrorystycznych powinny zostać wykorzystane w Polsce i innych państwach demokratycznych w Europie?
3. Jak profilaktyka antyterrorystyczna w Republice Francuskiej, m.in. w postaci implementacji projektów na rzecz walki z radykalizacją w więzieniach, Internecie oraz w ramach społeczeństwa obywatelskiego, może zminimalizować ryzyko ataku terrorystycznego w państwie?

⁴ Już w 2005 r. francuskie działania antyterrorystyczne prowadzone od lat 80. XX w. zostały uznane za najskuteczniejsze w Europie. Za: L. Block, *Evaluating the Effectiveness of French Counter-Terrorism*, „Terrorism Monitor Volume” 2005, t. 3, nr 17.

⁵ A. Olech, *Walka z terroryzmem. Polskie rozwiązania a francuskie doświadczenia*, Warszawa 2021.

⁶ B. Kuc, Z. Ściborek, *Podstawy metodologiczne nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2013, s. 115–119.

4. Czy rozwiązania stosowane we Francji są wartościowe dla rozwoju polskich struktur antyterrorystycznych i deradykalizacyjnych?
5. W jakim kierunku w sytuacji współczesnych zagrożeń powinny zmierzać zmiany organizacyjne, funkcjonalne i normatywne służące utrzymaniu bezpieczeństwa narodowego RP?

Hipotezy naukowe zostały postawione na podstawie dotychczas przeprowadzonych badań i są powiązane ze stanem wiedzy na temat terroryzmu⁷. Dla uporządkowania rozważań, osiągnięcia przedstawionego powyżej celu oraz wyjaśnienia problemu badawczego przyjęto następujące hipotezy badawcze:

1. Analiza choć części rozwiązań stosowanych we Francji oraz próba ich implementacji w Polsce pozwoli na dopasowanie polskiego systemu antyterrorystycznego do współczesnych zagrożeń międzynarodowych.
2. Wykorzystanie metod stosowanych we Francji może znacznie zwiększyć zdolność oraz skuteczność realizacji czynności antyterrorystycznych i kontrterrorystycznych w Polsce, zwłaszcza w kontekście wprowadzenia programów deradykalizacji w więzieniach oraz wykorzystania mediów społecznościowych.
3. Prowadzenie działań na rzecz zwalczania zagrożeń terrorystycznych jeszcze na poziomie ich rozrostu, zwłaszcza wśród młodych osób, a także wzmacnianie krajowej polityki antyterrorystycznej wśród społeczeństwa znacznie podniosą poziom świadomości na temat zagrożeń.
4. Wyjątkowe rozwiązania wprowadzone we Francji istotnie wpłynęły na liczbę osób ulegających radykalizacji, a w latach 2017–2021 odnotowano mniejszą liczbę ataków terrorystycznych, co oznacza, że podobne metody mogłyby być efektywne w Polsce.
5. Jeśli adekwatnie do terrorystycznych doświadczeń i rozwiązań Republiki Francuskiej, obecnych oraz przyszłych uwarunkowań bezpieczeństwa międzynarodowego, zostaną dokonane stosowne zmiany prawne, organizacyjne i funkcjonalne w działalności antyterrorystycznej Rzeczypospolitej Polskiej, to możliwe będzie sprawne realizowanie działań obronnych oraz podniesienie poziomu bezpieczeństwa narodowego.

⁷ J.B. Johnson, H.T. Reynolds, J.D. Mycoff, *Metody badawcze w naukach politycznych*, tłum. A. Kloskowska-Dudzińska, Warszawa 2010, s. 78, 87–90.

Prezentowane w niniejszym artykule rozwiązania są mniej popularne od działań realizowanych przez służby specjalne oraz oddziały kontrterrorystyczne. Jednakże ich znaczenie jest równie ważne w budowaniu potencjału bezpieczeństwa państwa. W Republice Francuskiej najszybciej są rozwijane zdolności do reagowania na zagrożenia oraz stale są one dopasowywane do nowych wyzwań, zarówno tych o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Oprócz uchwalenia *Ustawy o wzmocnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego i walce z terroryzmem*⁸ oraz transformacji przeprowadzonych w służbach antyterrorystycznych znaczenie ma także wiele działań pobocznych. Są one podejmowane w celu ograniczenia wpływu terroryzmu na funkcjonowanie państwa. Za ich realizację odpowiadają m.in. policja miejska (straż miejska), administracja więzienna, służba zdrowia czy organizacje pozarządowe. Trzeba podkreślić, że wszystkie działania noszące znamiona antyterroryzmu mają fundamentalne znaczenie dla utrzymywania bezpieczeństwa obywateli i składają się na to zarówno akcje mające na celu eliminację zamachowca, jak i programy deradykalizacji osób zafascynowanych ideologią dżihadu.

W zamierzeniach wynikających z postanowień ustawy określono główne zadania, które mają zostać zrealizowane do końca 2022 r. Są nimi:

- intensyfikacja działań mających na celu zapobieganie radykalizacji,
- większa współpraca służb bezpieczeństwa w zwalczaniu terroryzmu,
- przeciwdziałanie radykalizacji w więzieniach,
- udzielanie wsparcia edukacyjnego zradykalizowanej młodzieży, a także nieletnim powracającym z Bliskiego Wschodu,
- usprawnienie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w kontekście tłumienia aktów terroryzmu i karania terrorystów,
- uproszczenie i usprawnienie kwestii proceduralnych dla ofiar aktów terroryzmu.

---

⁸ *Loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la securite interieure et la lutte contre le terrorisme*, JORF n°0255 du 31 octobre 2017 texte n° 1.

System walki przeciwko terroryzmowi w Republice Francuskiej

W ramach systemu antyterrorystycznego, który w Republice Francuskiej jest określany jako system walki przeciwko terroryzmowi (fr. *système français de lutte contre le terrorisme*), są realizowane kampanie skierowane przeciw nie tylko terroryzmowi (fr. *le plan d'action contre le terrorisme*, PACT), lecz także radykalizacji (fr. *le plan national de prévention de la radicalisation*, PNPR). Sekretariat Generalny Obrony i Bezpieczeństwa Narodowego (fr. *Secrétariat général de la Défense et de la Sécurité nationale*, SGDSN) w 2018 r. został upoważniony przez premiera do opracowania, we współpracy z krajowym koordynatorem wywiadu i walki z terroryzmem (fr. *Coordination nationale du renseignement et de la lutte contre le terrorisme*, CNRLT), priorytetów w systemie zwalczania terroryzmu. Nie wyróżniono organów i instytucji oddelegowanych do podejmowania konkretnych działań, ale wysunięto na pierwszy plan podmioty współpracujące z SGDSN, a są to wszystkie służby i ministerstwa w jakikolwiek sposób zapewniające utrzymanie bezpieczeństwa⁹. Uwydatniono również współpracę o charakterze międzynarodowym jako fundament w kampanii przeciw aktom agresji¹⁰. Całościowo system antyterrorystyczny ma realizować następujące założenia:

- poznawać: lepiej identyfikować i rozumieć zagrożenie terrorystyczne i jego rozwój;
- przeszkadzać: zapobiegać aktom przemocy poprzez obserwację osób niebezpiecznych, powstrzymywanie finansowania terroryzmu oraz rozwiązywanie konfliktów, które powodują powstawanie zagrożeń o charakterze terrorystycznym;
- chronić: dostosować zadania ochrony osób i mienia ze względu na zidentyfikowane zagrożenia (wymaga to w szczególności rozwoju zdolności technologicznych i większego zaangażowania podmiotów publicznych i prywatnych);
- powstrzymywać: karać sprawców przestępstw terrorystycznych, a także stawiać dżihadystów przed sądem;

⁹ *Plan d'action contre le terrorisme*, Paris 2018, s. 15–16.

¹⁰ *Rapport: Conférence sur la lutte contre le terrorisme et la prévention de la radicalisation violente*, Paris 2016, s. 35–36.

- zwiększyć współpracę między krajami europejskimi i promować w Unii Europejskiej inicjatywy Francji zmierzające do skuteczniejszego zwalczania terroryzmu¹¹.

W analizie systemów antyterrorystycznych poszczególnych państw, oprócz określenia centrów, koordynatorów czy gremiów międzyresortowych, zawsze należy rozpoznać poziom, na jakim podejmowane są decyzje i wyznaczone kierunki działań. W strukturę bezpieczeństwa antyterrorystycznego Francji są włączeni formalnie prezydent i premier. Faktyczne kroki podejmowane są jednak na poziomie ministrów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo czy funkcjonowanie poszczególnych obszarów gospodarki. Niezmiernie istotną rolę w tym systemie odgrywa właśnie minister spraw wewnętrznych, który nadzoruje pracę Dyrekcji Generalnej Bezpieczeństwa Wewnętrznego (fr. Direction générale de la sécurité intérieure, DGSI). Służba została utworzona w kwietniu 2014 r. w wyniku przekształcenia Centralnej Dyrekcji Wywiadu Wewnętrznego (fr. Direction centrale du renseignement intérieur, DCRI) powstałej 1 lipca 2008 r.¹² Jest to służba kontrwywiadowcza, której głównym zadaniem jest wykrywanie zagrożeń wewnątrz państwa i neutralizacja niebezpieczeństw ze strony obcych podmiotów¹³. Jej szczególną misją jest uczestniczenie w nadzorze osób i grup zradykalizowanych, które mogą uciekać się do przemocy i zagrażać bezpieczeństwu państwa. Oprócz tego nadrzędną rolą służby specjalnej jest współpraca z Poddyrekcją Antyterrorystyczną (fr. Sous-direction anti-terroriste, SDAT)¹⁴ oraz Sekcją Antyterrorystyczną (fr. Section anti-terroriste, SAT)¹⁵ w zwalczaniu

---

¹¹ *Plan d'action...*

¹² *Décret n° 2014-474 du 12 mai de l'article 6 nonies de l'ordonnance n° 58-1100 du 17 novembre 1958 relative au fonctionnement 2014 pris pour l'application des assemblées parlementaires et portant désignation des services spécialisés de renseignement. Article 1.*

¹³ W Polsce zbliżone zadania ma Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

¹⁴ SDAT ma siedzibę w tym samym budynku co służba specjalna DGSI. Jest to jednocześnie element nowego planu przeciwdziałania terroryzmowi przedstawionego w styczniu 2020 r., w ramach którego służba antyterrorystyczna współpracuje bezpośrednio ze służbą wywiadowczą.

¹⁵ Jest odpowiednikiem SDAT w prefekturze paryskiej policji.

zagrożeń terrorystycznych. Specyfiką DGSI¹⁶ są jej podwójne kompetencje sądowe¹⁷ i wywiadowcze¹⁸.

Można przyjąć, że odpowiednikiem polskiego systemu antyterrorystycznego (który należałoby ponownie opracować, tj. na lata 2022–2026) jest plan Vigipirate¹⁹. Jego geneza sięga 1978 r., kiedy to Francja i Europa stanęły w obliczu pierwszych fal ataków terrorystycznych przeprowadzanych przez organizacje ekstremistyczne i separatystów. Oficjalnie rządowy plan Vigipirate wdrożono w 1995 r. W obecnym charakterze funkcjonuje od grudnia 2016 r. Dotyczy on trzech etapów analizowania zagrożenia, tj. czujności, zapobiegania i ochrony²⁰. Vigipirate, który nadzoruje premier, jest głównym narzędziem francuskiego systemu

¹⁶ DGSI jest systematycznie informowana o wszystkich sprawach powiązanych z terroryzmem we Francji. Jest również koordynatorem śledztw dotyczących czynów popełnionych za granicą przeciwko interesom francuskim (ambasady, francuskie ofiary za granicą itp.). Stale współpracuje z Narodową Prokuraturą Antyterrorystyczną (PNAT).

¹⁷ DGSI jako jedyna ze służb specjalnych w Republice Francuskiej współpracuje bezpośrednio z instytucjami sądowymi (fr. *institution judiciaire*), w tym z Policją Sądową (fr. *Police Judiciaire*). Ma to na celu ochronę danych wywiadowczych, które zostały zebrane przez służbę, a nie mogą pojawić się w postępowaniu sądowym ze względu na klauzulę tajności. Istotą jest ochrona źródeł, utrzymanie w tajemnicy kooperacji osób trzecich ze służbą, a także sposobu, w jaki są zdobywane informacje. Podmioty zaangażowane we współpracę z DGSI mają pewność, że nie zostaną rozpoznane przed sądem. Zwyczajowo to Policja Sądowa jest odpowiedzialna za współpracę ze służbami i z sądami, pełniąc rolę pośrednika. W tej sytuacji specyficznie DGSI ma podwójne kompetencje: w zakresie wywiadu i sądownictwa. W sferze wywiadowczej należy do niej podejmowanie czynności dla dobra interesu narodowego we wszystkich obszarach bezpieczeństwa, a w kompetencji sądowniczej – na potrzeby kontrwywiadu, utrzymywania tajemnicy obrony narodowej oraz współpraca z Policją Sądową (w tym z oddziałami SDAT oraz SAT) w zwalczaniu zagrożeń terrorystycznych. DGSI współdziała również ze specjalistycznymi służbami policji i żandarmerii w zwalczaniu cyberprzestępczości.

¹⁸ *Les services judiciaires anti-terroristes*, <https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/la-dgsi-en-clair/decouvrir-la-dgsi/nos-missions/police-judiciaire-specialisee/services-judiciaires> [dostęp: 24 XI 2021].

¹⁹ Vigipirate jest akronimem od: *vigilance et protection des installations contre les risques d'attentats terroristes à l'explosif* (pol. czujność i ochrona instalacji przed ryzykiem zamachów terrorystycznych).

²⁰ Plan może zostać rozszerzony o inne rządowe plany zwalczania zagrożeń terrorystycznych, np. *plan Pirate NRBC* (atak nuklearny, radiologiczny, biologiczny lub chemiczny), *plan Piranet* (atak informatyczny, w cyberprzestrzeni), a także plany *Piratair-Intrusair*, *Pirate Mer*, *Metropirate* (atak terrorystyczny w przestrzeni powietrznej, na wodzie lub w metrze).

antyterrorystycznego, ponieważ łączy wszystkie krajowe podmioty (władzę państwową, lokalną, publiczną, prywatne podmioty gospodarcze oraz obywateli). Składają one sprawozdania premierowi i wszystkim ministrom. Dominującą rolę w realizowaniu programu odgrywa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych²¹.

Program przewiduje dwie fazy działania: fazę zwykłą i fazę zagrożenia. Podstawowym założeniem planu jest przeciwdziałanie zamachom terrorystycznym, a także informowanie społeczeństwa o stopniu zagrożenia i sposobach zabezpieczenia się przed ewentualnym zamachem. Wskazuje również policji i służbom bezpieczeństwa konkretne dyspozycje ochronne. Najnowsza wersja planu opiera się na trzech filarach funkcjonowania²². Są to:

1. Rozwój kultury bezpieczeństwa indywidualnego i zbiorowego, obejmującej całe społeczeństwo obywatelskie.
2. Zdefiniowanie trzech poziomów zagrożenia i przedstawienie ich na logo widocznym w przestrzeni publicznej:
  - a) poziom czujności (fr. *le niveau de «vigilance»*) – wskazuje na potrzebę utrzymania bezpieczeństwa i wdrożenia środków ostrożności poprzez nadzór nad niektórymi środkami transportu i miejscami publicznymi. Ten poziom może obowiązywać w konkretnym regionie;
  - b) podwyższony poziom, zaostrzenie środków bezpieczeństwa²³ – istnieje ryzyko ataku (fr. *le niveau «sécurité renforcée – risque attentat»*) – w przypadku jego ogłoszenia należy dostosować możliwą reakcję państwa do wysokiego, a nawet bardzo wysokiego zagrożenia terrorystycznego. Poza ochroną szczególnie wrażliwych punktów (lotniska, stacje kolejowe, miejsca kultu religijnego itp.) można określić dodatkowe miejsca wymagające wzmocnienia kontroli.

²¹ *Comprendre le plan Vigipirate*, <https://www.gouvernement.fr/risques/comprendre-le-plan-vigipirate> [dostęp: 4 XI 2021].

²² A. Olech, *Counterterrorism Strategies in Poland and France*, <https://warsawinstitute.org/counterterrorism-strategies-poland-france> [dostęp: 15 XI 2021].

²³ We Francji wprowadza się drugi poziom podczas: ważnych wydarzeń o charakterze międzynarodowym (wydarzenia sportowe, np. Euro 2016, Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu, COP) itp., ważnych wydarzeń krajowych, takich jak rozpoczęcie roku szkolnego i obchody świąt, po ataku na terytorium Francji lub za granicą, w celu pilnego dostosowania krajowego systemu ochrony.

Ten poziom może obowiązywać na całym terytorium kraju i wiąże się szczególnie z patrolowaniem ulic, a także podejmowaniem działań kontrterrorystycznych, takich jak przeszukiwanie mieszkań i aresztowanie podejrzanych. Nie ma ograniczenia czasowego;

- c) poziom alarmowy – bezpośrednio zagrożenie atakiem (fr. *le troisième niveau, intitulé «urgence attentat»*) – może zostać ustanowiony natychmiast po ataku lub w przypadku identyfikacji grupy terrorystycznej i potrzeby lokalizacji zagrożenia. Poziom ten ustanawia się na określony czas: w trakcie ataku. Umożliwia mobilizację wszystkich służb, zamknięcie miejsc publicznych, a także rozpowszechnianie za pośrednictwem stron internetowych, telewizji i radia informacji mogących chronić obywateli w tej szczególnej sytuacji kryzysowej²⁴.
3. Wdrażanie nowych środków wzmacniających działania rządu w walce z terroryzmem²⁵. Oznacza to implementację nowych rozwiązań, które mogą być realizowane przez miesiąc, pół roku lub nawet kilka lat w celu weryfikacji ich skuteczności (np. wprowadzenie wyższego poziomu zagrożenia na terytorium państwa, organizacja stref ochronnych, a także ocena zastosowania nowego prawa – tj. ustawy na rzecz walki z terroryzmem – w celu określenia, czy należy je dalej stosować²⁶)²⁷.

W ramach planu Vigipirate służby wywiadowcze oceniają zagrożenie terrorystyczne, a ich analizy pozwalają Sekretariatowi Generalnemu Obrony i Bezpieczeństwa Narodowego na przyjęcie określonego poziomu niebezpieczeństwa. Plan Vigipirate obowiązuje na terytorium

²⁴ W latach 2003–2013 obowiązywały cztery poziomy: żółty (fr. *jaune*), pomarańczowy (fr. *orange*), czerwony (fr. *rouge*) i szkarłatny (fr. *ecarlante*), a od 2014 r. dwa: poziom czujności (fr. *le niveau de vigilance*) i poziom alarmowy ataku (fr. *le niveau d'alerte attentat*).

²⁵ L. Wicky, *Le plan Vigipirate et ses trois niveaux d'alerte*, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2016/12/20/en-france-le-plan-vigipirate-et-ses-trois-niveaux-d-alerte_5052094_4355770.html [dostęp: 4 XI 2021].

²⁶ Ministère de l'Intérieur, *Premier bilan de l'application de la loi renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme*, Communiqué de Presse, 12 II 2019 r.

²⁷ J. Sulzer, *Loi Renforçant La Securite Interieure Et La Lutte Contre Le Terrorisme, Analyse juridique critique – Mise en œuvre – Suivi du contentieux constitutionnel, 30 octobre 2017–29 octobre 2018*, H. Decoeur (red.), Paris 2018.

Francji, na morzu, a nawet za granicą. Niektóre środki planu można uruchomić poza granicami, jeśli zostanie udowodnione zagrożenie dla obywateli francuskich lub interesów Francji oraz gdy są one zgodne z suwerennością zainteresowanych krajów. Środki te obejmują na przykład wzmocnienie bezpieczeństwa wokół francuskich przedstawicielstw dyplomatycznych²⁸.

Co ważne, od 12 stycznia 2015 r. zadania ochronne planu Vigipirate zostały powierzone żołnierzom w ramach misji Opération Sentinelle, która ma na celu zabezpieczenie szczególnie wrażliwych punktów w kraju. Działania są prowadzone ze wszystkimi służbami bezpieczeństwa. Pierwotnie zmobilizowano 10 412 żołnierzy oraz 4700 policjantów i żandarmów, którzy ochraniali 830 lokalizacji we Francji najbardziej narażonych na zamachy, w tym: miejsca kultu, szkoły, przedstawicielstwa dyplomatyczne i konsularne, redakcje prasowe (są monitorowane 24 godziny na dobę). Nie bez znaczenia jest fakt, że odkąd rozpoczęto Opération Sentinelle, regularnie dochodzi do ataków (również o charakterze terrorystycznym) na żołnierzy, którzy przebywają w miejscach szczególnie narażonych²⁹. Według ówczesnego ministra sił zbrojnych, Jeana-Yves'a Le Driana, koszt utrzymania operacji wynosi milion euro dziennie³⁰. Obecnie rozmieszczonych jest od 7 do 10 tysięcy żołnierzy w pobliżu najważniejszych punktów w kraju (m.in. ochrona infrastruktury krytycznej³¹). Warto zaznaczyć, że podobne systemy działań wprowadziły m.in.:

²⁸ *Plan Vigipirate. Foire aux Questions*, Paris 2016, s. 3.

²⁹ *Comprendre...*

³⁰ *Attentats: „L'opération Sentinelle coûte 1 million d'euros par jour”*, <http://www.leparisien.fr/faits-divers/le-drian-l-operation-sentinelle-coute-1-million-d-euros-par-jour-08-02-2015-4515903.php> [dostęp: 4 XI 2021].

³¹ Infrastruktura krytyczna we Francji to obiekty, centra lub instalacje, które dostarczają usługi i towary niezbędne dla życia obywateli. W 2006 r. w celu ochrony infrastruktury krytycznej we Francji zdefiniowano 12 sektorów działalności o największym znaczeniu (fr. *secteurs d'activités d'importance vitale*, SAIV), podzielonych na cztery filary: ludzki, państwowy, ekonomiczny i technologiczny. Zidentyfikowano operatorów o kluczowym znaczeniu (fr. *opérateurs d'importance vitale*, OIV), uznanych za fundamentalnych dla funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa, oraz punkty o kluczowym znaczeniu (*points d'importance vitale*, PIV). Ochrona infrastruktury krytycznej we Francji jest definiowana jako: zespół działań, kluczowych i nie do zastąpienia, przyczyniających się do sprawowania władzy w państwie, funkcjonowania gospodarki, zachowania potencjału obronnego oraz zapewnienia bezpieczeństwa narodu, w celu utrzymania produkcji i dystrybucji podstawowych towarów lub usług dla funkcjonowania państwa.

- Belgia – po atakach ze stycznia 2015 r. rozpoczęto tam operację Vigilant Guardian na wzór francuskiego Opération Sentinelle³²;
- Włochy – w lutym 2015 r. rozlokowano na ulicach 4800 żołnierzy, aby chronić ważne miejsca publiczne, w tym Watykan, przed możliwymi atakami terrorystycznymi³³;
- Izrael – w tym kraju od 2015 r. rozmieszcza się funkcjonariuszy w miejscach szczególnie narażonych na ataki, tj. centrum miasta, obiekty infrastruktury krytycznej i świątynie³⁴;
- Wielka Brytania – po zamachu bombowym w Manchesterze w maju 2017 r. postanowiono rozpocząć operację Temperer, w ramach której postawiono 5100 żołnierzy na ulicach miast³⁵.

Zaangażowanie armii w ochronę ludności i terytorium kraju ma być sygnałem ostrzegawczym dla terrorystów. W obliczu trwałego zagrożenia terrorystycznego jest ono uzasadnione. Żołnierze wykonują zadania obserwacyjne i nadzorcze³⁶.

Republika Francuska realizuje wiele misji antyterrorystycznych poza granicami państwa (oprócz utrzymywania stałych baz wojskowych³⁷, głównie w Afryce Północnej we współpracy z grupą G5 Sahel³⁸. Działania mające na celu walkę z terroryzmem są podejmowane już poza terytorium Francji, gdyż rząd w Paryżu ma świadomość zagrożenia w postaci migrujących terrorystów. Ideą jest wzmocnienie potencjału

³² *Deux ans après: l'image de la Défense améliorée par la présence des militaires en rue*, https://www.rtb.be/info/dossier/explosions-a-brussels-airport/detail_deux-ans-apres-l-image-de-la-defense-amelioree-par-la-presence-des-militaires-en-rue?id=9505164 [dostęp: 13 XI 2021].

³³ *Rome déploie 4 800 soldats autour de sites sensibles*, <https://www.ouest-france.fr/europe/italie/antiterrorisme-rome-deploie-4-800-soldats-autour-de-sites-sensibles-3195080> [dostęp: 13 XI 2021].

³⁴ M. Bachner, *Hundreds of thousands more Israelis okayed to carry guns under new rules*, <https://www.timesofisrael.com/hundreds-of-thousands-more-israelis-okayed-to-carry-guns-under-new-rules> [dostęp: 13 XI 2021].

³⁵ L. Lagneau, *Terrorisme: Engagée dans l'opération «Temperer», la British Army devra faire face à de nouveaux défis*, <http://www.opex360.com/2017/05/24/terrorisme-engagee-dans-l-operation-temperer-la-british-army-devra-faire-face-un-defi-nouveau> [dostęp: 13 XI 2021].

³⁶ *Plan Vigipirate. Foire...*, s. 3.

³⁷ A. Olech, *International Military Involvement of the French Republic*, Warsaw 2021.

³⁸ Czad, Niger, Burkina Faso, Mali i Mauretania stworzyły oficjalne ramy współpracy w celu poprawy bezpieczeństwa i rozwoju działań antyterrorystycznych w regionie ze względu na rozrost organizacji terrorystycznych.

bezpieczeństwa państw w regionie, a także uniemożliwienie terrorystom przedostania się do Europy. Francuscy żołnierze korzystają przy tym z najnowszego uzbrojenia, stosując takie same metody, jak podczas trwającego konfliktu zbrojnego³⁹. Kwestią sporną pozostaje jednak, czy decydowanie się na tzw. globalną wojnę z terroryzmem – daleko poza granicami państwa – jest faktycznie skuteczne w zatrzymywaniu zamachowców i czy czasem nie jest to podtrzymywanie na siłę konfliktu, a następnie szybkie wycofanie wszystkich jednostek, jak choćby w przypadku Francji w misji Barkhane czy Amerykanów w Afganistanie.

Polityka publiczna w walce z radykalizacją

Ważnym organem, który należy wyróżnić w systemie francuskim, jest Międzyresortowy Komitet ds. Przeciwdziałania Przemocności i Radykalizacji (fr. Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation), który wraz z Sekretarzem Generalnym (stanowiąc SG-CIPDR – fr. Secrétariat général du Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation) zajmuje się prewencją i walką z radykalizacją oraz ustala wytyczne dla polityki rządu w zakresie określonym w nazwie komitetu. Wspiera działania ministerstw oraz wykorzystanie środków budżetowych przeznaczonych na powstrzymywanie radykalizacji, separatyzmu⁴⁰, a także sekcjarstwa⁴¹. Ponadto pomaga w przygotowaniu kampanii informacyjnych oraz prowadzi działania terenowe.

SG-CIPDR odgrywa kluczową rolę we wspieraniu społeczeństwa obywatelskiego, promując dobre praktyki oraz prowadząc szkolenia dla służb państwowych, władz lokalnych, stowarzyszeń i obywateli. Widocznym tego efektem jest organizacja szkoleń i warsztatów dotyczących

³⁹ J.-D. Merchet, *Mali: une „cinquantaine de terroristes neutralisés” par l’armée française*, „L’Opinion” 3 XI 2020.

⁴⁰ *Code de la sécurité intérieure, Version en vigueur au 23 novembre 2021*. Section 1: Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation (art. D132-1 à D132-4).

⁴¹ *Décret n° 2020-867 du 15 juillet 2020 modifiant le décret n° 2002-1392 du 28 novembre 2002 instituant une mission interministérielle de vigilance et de lutte contre les dérives sectaires*, NOR : INTX2004492D, JORF n°0173 du 16 juillet 2020.

m.in. zapobiegania radykalizacji⁴², udostępnianie materiałów online dla osób zainteresowanych tą problematyką⁴³, opracowywanie strategii dla państwa w ramach informowania i edukowania społeczeństwa na temat procesu radykalizacji oraz wykorzystanie mediów społecznościowych do wzmocnienia polityki rządu w zakresie zwalczania przestępczości i terroryzmu.

Publiczna reakcja na zapobieganie przestępczości i radykalizacji ma na celu zaangażowanie jak największej liczby partnerów w celu zapewnienia interdyscyplinarnego podejścia do pojawiających się wyzwań. W ten sposób SG-CIPDR koordynuje sieć podmiotów działających we współpracy ze społeczeństwem obywatelskim, aby promować solidarność w przeciwdziałaniu przestępczości zorganizowanej i radykalizacji. Ponadto instytucja działa w ramach sieci europejskiej kooperacji i uczestniczy w wymianie dobrych praktyk. Reprezentuje Francję w grupie roboczej ds. radykalizacji w Komisji Europejskiej oraz na Forum UE ds. Internetu przy Komisji Europejskiej.

Rozpoznanie osób zradykalizowanych lub będących w trakcie takiego procesu jest niezbędne, aby zapewnić im wsparcie, którego potrzebują, a także zapobiec atakom terrorystycznym. Jednakże identyfikacja zradykalizowanych musi być wystarczająco szczegółowa, aby skoncentrować się na właściwych osobach i nie objąć obserwacją tych, które nie stanowią żadnego zagrożenia. Dlatego konieczne jest oparcie się na ustrukturyzowanym i profesjonalizowanym systemie działań na poziomie departamentalnym. CIPDR odpowiada za budowanie prewencyjnej reakcji o charakterze społecznym – publicznym, oferując szczegółowe informacje dotyczące możliwej radykalizacji w przestrzeni

⁴² W dniach 4–5 listopada 2021 r. zorganizowano otwartą sesję szkoleniową dot. zapobiegania radykalizacji, na której poruszano takie tematy, jak: reakcja społeczeństwa na zapobieganie i zwalczanie radykalizacji, kluczowe koncepcje islamu, geopolityka ruchu dżihadystycznego, proces radykalizacji: wiedza, kontrowersje i metody badawcze, wsparcie deradykalizacji, walka z radykalizacją i zapobieganie jej w więzieniach, przeciwdziałanie radykalizacji w sporcie, psychiatria i radykalizacja. Celem wydarzeń o charakterze publicznym jest utworzenie sieci podmiotów na poziomie krajowym, co umożliwi wykrycie wszystkich potencjalnie zradykalizowanych osób, aby je obserwować i następnie udzielić niezbędnej opieki.

⁴³ Materiały wideo udostępnione na portalu YouTube pt.: *E-learning „Znaj, wykrywaj i zgłaszaj zjawiska radykalizacji”*, <https://www.youtube.com/playlist?list=PL2VXuAZD09kb6gI8u4GT0v-J8nrXitELO> [dostęp: 22 XI 2021].

publicznej, przedstawiając swego rodzaju wskaźniki radykalizacji opracowane przez ekspertów.

Ponieważ zjawisko radykalizacji zaczyna być coraz bardziej powszechne wśród młodych osób, rząd się do nich zwraca, korzystając z tych samych kanałów co rekrutrzy z grup terrorystycznych, tj. za pośrednictwem Internetu i sieci społecznościowych. Jednym z przykładów takich działań było uruchomienie kampanii #ToujoursLe-Choix⁴⁴. Coraz częściej radykalizacja staje się udziałem młodych osób, bez względu na ich pochodzenie, rolę społeczną i miejsce zamieszkania. Wykorzystują to kampanie w sieci pokazujące, że radykalizacja może nastąpić u każdego i należy się wzajemnie wspierać, aby do niej nie doszło. Innym podejściem do budowania pewności wśród obywateli jest uruchomienie szkoleń e-learningowych na temat pojawiających się zagrożeń terrorystycznych i sposobu reagowania na nie⁴⁵. Ponadto DGSI dokładnie opisuje na swojej stronie, jak rozpoznać oznaki radykalizacji (np. zmiana w ubiorze, nawykach żywieniowych, stopniowe wygaszanie relacji, nowe zainteresowania w sieci dotyczące religii i kultów)⁴⁶. U młodych ludzi mogą one być efektem nieosiągnięcia sukcesu oraz doświadczenia niesprawiedliwości i dyskryminacji⁴⁷.

Zaangażowanie w prowadzenie dialogu ze społeczeństwem rządowego podmiotu, który oferuje szkolenia oraz dąży do zapobiegania radykalizacji, jest rozwiązaniem innowacyjnym. Użycie przekazów internetowych (dostęp do Internetu ma 91 proc. Francuzów, a 75,9 proc. ma konto na portalu społecznościowym⁴⁸), przygotowanie planów i strategii rządowych w zakresie deradykalizacji⁴⁹, a także organizowanie

⁴⁴ Pol.: zawsze jest wybór.

⁴⁵ *Faire Face Ensemble*, <https://vigipirate.gouv.fr> [dostęp: 22 XI 2021].

⁴⁶ *Reconnaître les signes de la radicalisation violente*, <https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/la-dgsi-a-vos-cotes/lutte-contre-terrorisme/sinformer/reconnaître-signes-de-la-radicalisation> [dostęp: 22 XI 2021].

⁴⁷ Od 2017 r. istnieje specjalna platforma dla nauczycieli, która pomaga zrozumieć zjawisko radykalizacji: CANOPÉ – <https://www.reseau-canope.fr/prevenir-la-radicalisation/ressorts-et-etapes.html> [dostęp: 22 XI 2021].

⁴⁸ A. Patard, *Chiffres clés d'Internet et des réseaux sociaux en France en 2021*, <https://www.blogdumoderateur.com/chiffres-internet-reseaux-sociaux-france-2021> [dostęp: 22 XI 2021].

⁴⁹ Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation, «Prévenir Pour Protéger», *Plan national de prévention de la radicalisation*, Communiqué du Premier ministre, vendredi 23 février 2018.

prelekcji i wydarzeń są ważnymi elementami w procesie wzmacniania działań antyterrorystycznych w kraju. To dość nowe podejście do wyzwań jest ważne dla budowania więzi ze społeczeństwem oraz stanowi podwaliny do wspólnego kreowania środowiska, w którym zagrożenia terrorystyczne nie będą miały możliwości rosnąć w siłę. Inne państwa powinny rozważyć uruchomienie podobnych inicjatyw, które pozwolą obywatelom na zrozumienie przyczyn nie tylko radykalizowania, separatyzmu i sekciarstwa, lecz także np. nacjonalizmu. Jednocześnie polityka publiczna na ten temat musi być prowadzona z poszanowaniem wartości oraz ukierunkowaniem na dialog społeczny przy zaangażowaniu teoretyków i praktyków.

Reakcja na radykalizację na poziomie departamentu i kraju

Od 2014 r. na szczeblu departamentu istnieją dwa instrumenty przeciwdziałania radykalizacji. Pierwszym – o profilu bezpieczeństwa – jest utworzona przez prefekta⁵⁰ w każdym departamencie specjalna grupa ewaluacyjna ds. radykalizacji islamistycznej (fr. *groupe d'évaluation départementale de la radicalisation islamiste*, GED)⁵¹, której celem jest utrzymanie wymiany informacji między władzami departamentów i kraju. Grupy przede wszystkim są uważane za pierwszy organ operacyjny. Odpowiadają za to, aby każda osoba, która zostanie zgłoszona jako zradykalizowana, została odpowiednio oceniona i monitorowana. GED współpracuje z jednostkami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (DGSI, policją⁵², Żandarmerią i policją sądową) oraz w zależności od potrzeby z innymi instytucjami (wywiadem więziennym, służbami celnymi, policją graniczną⁵³ itp.). Drugim podmiotem – o profilu społecznym –

⁵⁰ Jego kompetencje ograniczają się do kontroli wspólnot gmin i departamentów oraz kierowania służbami państwowymi działającymi w departamencie. Więcej: M. Ofiarska, *Francja*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2010, nr 4, s. 88–111.

⁵¹ W jej skład wchodzi przedstawiciele departamentu, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, policji i żandarmerii.

⁵² Przede wszystkim ze Służbą Centralną Wywiadu Terytorialnego (fr. *Service central du renseignement territorial*).

⁵³ Dyrekcja Centralna Policji Granicznej (fr. *Direction Centrale de la Police Aux Frontières*).

jest jednostka zapobiegania radykalizacji i wsparcia rodziny (fr. Cellule de prévention de la radicalisation et d'accompagnement des familles, CPRAF)⁵⁴. Jej głównym zadaniem jest udzielanie wsparcia społecznego, edukacyjnego, medycznego i psychologicznego, a nawet psychiatrycznego, jeśli dotyczy radykalizacji. Przedstawiciele CPRAF, na szczeblu departamentów, udzielają obywatelom wyjaśnień w pojmowaniu religii, stanowią uzupełnienie ochrony prawnej młodzieży oraz działań pomocy społecznej dla dzieci czy kuratora. Działania jednostki są też ukierunkowane na rodzinę, aby współpracować z bliskimi osoby zradyzalizowanej. Obserwacje prowadzone przez CPRAF opierają się na wskazówkach przekazywanych przez GED⁵⁵.

Ponadto na poziomie departamentu utworzono Krajowe Centrum Pomocy i Zapobiegania Radykalizacji (fr. Centre national d'assistance et de prévention de la radicalisation, CNAPR) – mogą się z nim skontaktować osoby⁵⁶, które uważają, że ktoś ulega radykalizacji. Przez pierwsze dwa lata, od otwarcia w 2014 r., na infolinię instytucji dzwoniło ponad 5 tys. razy⁵⁷. Informacje uzyskiwane przez centrum są przekazywane do DGSI, a dokładniej do Jednostki Koordynacyjnej ds. Walki z Terroryzmem (fr. Unité de coordination de la lutte antiterroriste, UCLAT). Po potwierdzeniu przez CNAPR, że dana osoba ulega radykalizacji, informacje są przekazywane do departamentu miejsca zamieszkania, aby można było zastosować wsparcie psychologiczno-edukacyjne lub wdrożyć monitorowanie przez jednostki wywiadowcze. Wszystkie służby bezpieczeństwa działające w poszczególnych departamentach pozyskują informacje na temat osoby podejrzanej i przesyłają je do UCLAT.

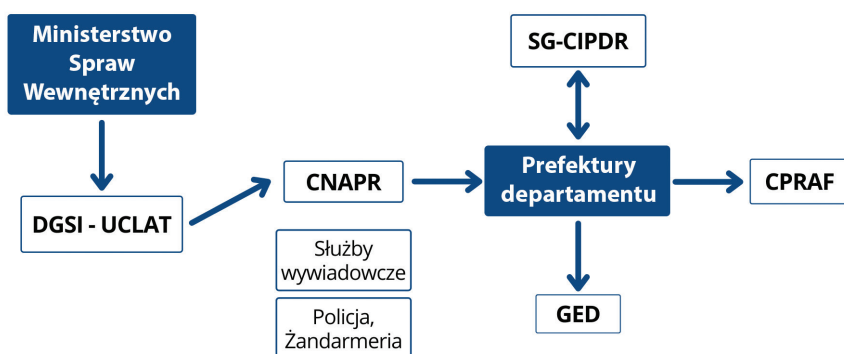
---

⁵⁴ Składa się m.in. z przedstawicieli: policji, Ministerstwa Edukacji, sądownictwa (Dyrekcja Sądowej Ochrony Młodzieży – fr. Direction de la protection judiciaire de la jeunesse), służb socjalnych, stowarzyszeń pomocy młodzieży, ale w jej skład mogą wchodzić także przedstawiciele GED.

⁵⁵ *Le dispositif territorial de prévention de la radicalisation violente*, <https://www.cipdr.gouv.fr/wp-content/uploads/2019/06/Dispositif-territorial-de-pr%C3%A9vention-de-la-radicalisation-violente-1.pdf> [dostęp: 22 XI 2021].

⁵⁶ Telefonicznie lub przez formularz online.

⁵⁷ *Country Reports on Terrorism 2016*, Washington 2017, s. 120.

Schemat. Podmioty zaangażowane w działania realizowane na poziomie krajowym i departamentalnym w celu przeciwdziałania radykalizacji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://www.cipdr.gouv.fr/le-cipdr/>.

We francuskim ustawodawstwie należy wyróżnić możliwość prowadzenia dochodzeń dotyczących radykalizacji wobec urzędników państwowych. Artykuł 11 ustawy antyterrorystycznej zmienia sposób podejmowania działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego. Nieistniejąca w stanie wyjątkowym walka z radykalizacją jest nowością w ustawie. Urzędnik (funkcjonariusz) wykonujący swoją misję lub zawód związany z bezpieczeństwem i obronnością może zostać przeniesiony lub nawet usunięty, jeżeli w wyniku dochodzenia administracyjnego ujawni skłonności do radykalizacji. Procedura ma również zastosowanie do funkcjonariuszy wojskowych oraz więziennictwa. Nowe prawo pozwala na podjęcie działań w przypadku samych tylko podejrzeń, a nie, jak było wcześniej, w otwartym już śledztwie. Wiąże się to także z cofnięciem podejrzanemu określonych zezwoleń. Wszelkie sprzeczności rozstrzyga specjalnie powoływana komisja (której skład i funkcjonowanie określa dekret Rady Stanu)⁵⁸.

Ponadto we francuskim prawie ustawodawca określił nową sankcję – kary dla rodziców, którzy podlegają swoje dzieci do popełnienia aktów terroryzmu lub wyjazdu za granicę w tym celu. Zdefiniowanie nowego przestępstwa oraz nałożenie sankcji w postaci: 15 lat pozbawienia wolności, grzywny w wysokości 225 tys. euro dla rodziców oraz

⁵⁸ LOI n° 2017-1510... Art. 11.

możliwości utraty praw rodzicielskich⁵⁹ – jest precedensem na skalę europejską⁶⁰.

Narodowa Prokuratura Antyterrorystyczna

Swego rodzaju novum jest powołanie organu procesowego, który ma dominujący wpływ na funkcjonowanie systemu zwalczania terroryzmu we Francji. Narodowa Prokuratura Antyterrorystyczna (fr. Parquet national antiterroriste, PNAT) została utworzona 1 lipca 2019 r. (projekt pojawił się pod koniec 2017 r.), a jej kompetencje, choć mają charakter krajowy, odnoszą się także do międzynarodowej współpracy w walce z terroryzmem⁶¹. PNAT jest właściwy do orzekania w takich sprawach, jak: zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne, szczególne przestępstwa, terroryzm, rozprowadzanie broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, tortury i porwania. Prokuratora ma szczególne kompetencje w przypadku najpoważniejszych przestępstw⁶², przejmując takie sprawy od prokuratur lokalnych⁶³. Ponadto do instytucji są przekazywane informacje o działaniach podejmowanych przez inne podmioty upoważnione (zgodnie z przepisami ustawy o walce z terroryzmem)⁶⁴. W PNAT swoje obowiązki wykonują sędziowie wyspecjalizowani w prowadzeniu dochodzeń dot. terroryzmu i ekstremizmu.

⁵⁹ W przypadku popełnienia czynu przez osobę sprawującą władzę rodzicielską nad małoletnim sąd pierwszej instancji decyduje o całkowitym lub częściowym cofnięciu władzy rodzicielskiej zgodnie z art. 378 i 379-1 kodeksu cywilnego. Może również orzec o cofnięciu władzy rodzicielskiej w odniesieniu do innych małoletnich dzieci tej osoby.

⁶⁰ R. De Massol De Rebetz, M. van der Woude, *Marianne's liberty in jeopardy? A French analysis on recent counterterrorism legal developments*, „Critical Studies on Terrorism” 2020, t. 13, nr 1, s. 1–23.

⁶¹ *Décret n° 2019-628 du 24 juin 2019 portant entrée en vigueur des dispositions relatives au parquet antiterroriste*, JORF n°0145 du 25 juin 2019 texte n° 4, NOR: JUSD1917754D.

⁶² *Zoom sur le nouveau Parquet national antiterroriste*, <http://www.justice.gouv.fr/justice-penale-11330/zoom-sur-le-nouveau-parquet-national-antiterroriste-32661.html> [dostęp: 10 XI 2021].

⁶³ W praktyce miejscowi prokuratorzy, gdy zostaną zawiadomieni o popełnieniu na swoim terenie aktu potencjalnie terrorystycznego, kontaktują się z Narodową Prokuraturą Antyterrorystyczną, aby ta mogła ocenić, czy zamierza wykorzystać swoje kompetencje w tym zakresie we współpracy z organem lokalnym.

⁶⁴ *Code de procédure pénale*: art. 628-1, art. 706-17, art. 706-169. *Code de la sécurité intérieure*: art. L228-2. *Code de l'organisation judiciaire*: art. L217-1, art. L217-5.

Powołanie PNAT to część strategii Emmanuela Macrona dotyczącej scentralizowania walki z terroryzmem poprzez zapewnienie służbom odpowiedniej koordynacji przez prokuratora antyterrorystycznego, co ma umożliwić szybsze i skuteczniejsze działanie w przypadku zagrożenia⁶⁵. Funkcjonowanie prokuratury jest odpowiedzialnością prawną na zagrożenia terrorystyczne. W świetle francuskiego prawa Narodowa Prokuratura Antyterrorystyczna jest obecnie strukturą autonomiczną, wyspecjalizowaną i przeznaczoną do walki z terroryzmem. Jej utworzenie miało na celu konsolidację działań wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza ze względu na serię procesów terrorystów, którzy dokonali ataków w 2015 r. i 2016 r., a są sądzeni obecnie. Tylko w 2019 r. odbyło się 87 procesów związanych z aktami terroryzmu, które prowadziła Narodowa Prokuratura Antyterrorystyczna⁶⁶. Trzeba podkreślić, że nie wszystkie działania nacechowane terroryzmem mogą być procedowane przez PNAT, jeśli nie ma faktycznych przesłanek, że było to zdarzenie terrorystyczne⁶⁷.

Zindywidualizowany program deradykalizacji

W procesie zwalczania radykalizacji należy wyróżnić zindywidualizowany program akceptacji i ponownego przyjęcia społecznego (fr. *le programme d'accueil individualisé et de réaffiliation sociale*, PAIRS). Początkowo prowadzono program badań i interwencji przeciwko ekstremizmowi (fr. *Programme Recherches et Intervention sur les violences extrémistes*, RIVE), funkcjonujący od 2016 r., ale w 2018 r., po pozytywnym oceniu działalności, rozszerzono jego działalność i zmieniono

⁶⁵ J. Jacquin, *Vers la création d'un parquet national antiterroriste*, „Le Monde”, 18 XII 2017 r.

⁶⁶ *Le parquet national antiterroriste, une force de frappe judiciaire*, <https://france3-regions.francetvinfo.fr/paris-ile-de-france/le-parquet-national-antiterroriste-une-force-de-frappe-judiciaire-1881258.html> [dostęp: 22 XI 2021].

⁶⁷ Mężczyzna z nożem zaatakował czterech policjantów, ale prokuratura regionalna już na początku śledztwa (sprawdzenie komputera oraz badania psychiatryczne) stwierdziła, że nie ma podstaw do angażowania PNAT. Mężczyznę oskarżono o usiłowanie zabójstwa. Za: K. Blondelle, *Attaque de policiers à Cannes: pas de saisie du parquet national antiterroriste*, francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/cannes-pas-de-saisie-du-parquet-national-antiterroriste-apres-l-agression-de-policiers-au-couteau-1636728441 [dostęp: 23 XI 2021].

nazwę⁶⁸. PAIRS organizowany w więzieniach oferuje, pod nadzorem wymiaru sprawiedliwości, system wsparcia dla osadzonych oskarżonych o akty terroryzmu lub skazanych za nie, a także zidentyfikowanych jako zradykalizowani. Oznacza to, że projekt jest realizowany nie tylko w więzieniach, lecz także w domach osadzonych lub punktach wybranych przez sąd. Głównym celem jest stworzenie warunków, w których osadzony odrzuca przemoc i chęć integracji z terrorystami poprzez uczestnictwo w zindywidualizowanym monitoringu zachowania, przy zaangażowaniu grupy wsparcia społecznego (pracownicy socjalni, psychologowie, psychiatry, pedagodzy, a także badacze i religioznawcy), a w wyjątkowych przypadkach także rodziny i najbliższych. Każdy uczestnik przechodzi spersonalizowany kurs, na którym poruszane są takie kwestie, jak integracja społeczna, zawodowa i kulturowa, a głównym założeniem jest osiągnięcie przez osadzonego autonomii intelektualnej, a nie całkowite odrzucenie religii. Całość opiera się na trzech filarach: społecznym, psychologicznym oraz ideologicznym. Każda osoba uczestnicząca w procesie deradykalizacji jest oceniana co trzy miesiące, a program może trwać nawet do roku.

Obecnie PAIRS obejmuje nie tylko osoby oskarżone i zradykalizowane, lecz także te, które mogą ulec temu procesowi w przyszłości. Średni czas pracy z podopiecznymi to sześć godzin tygodniowo, a prowadzona terapia może trwać od 3 do 20 godzin tygodniowo. Aktualnie istnieją cztery centra deradykalizacji w kraju, zarządzane przez kierownictwo Administracji Więziennej (fr. Administration pénitentiaire en France⁶⁹), które znajdują się w Paryżu, Lyonie, Marsylii i Lille. W stolicy można przyjąć maksymalnie 50 osób, a łącznie w skali kraju program może objąć 125 zradykalizowanych. W 2019 r. w PAIRS wzięło udział 70 osadzonych, w 2020 r. – 90 osób, a w 2021 r. – ponad 110⁷⁰.

⁶⁸ M. Hecker, *Djihadistes un jour, Djihadistes toujours? Un programme de déradicalisation vu de l'intérieur*, Paris 2021, s. 9–15.

⁶⁹ Podlega pod Ministerstwo Sprawiedliwości, odpowiedzialna za wykonanie orzeczeń sądowych w sprawach karnych oraz promowanie reintegracji społecznej osób osadzonych.

⁷⁰ Według Institut français des relations internationales żadna z osób w programie po jego ukończeniu nie była sprawcą aktu terrorystycznego (stan na luty 2021 r.). Trzeba jednak podkreślić, że nie brały w nim udziału osoby najbardziej zradykalizowane, choćby te, które dokonały lub próbowały dokonać zabójstwa.

W działaniach na rzecz deradykalizacji wyróżnia się zaangażowanie służby zdrowia. Osoby, które cierpią na zaburzenia psychiczne, będą odnotowywane w raportach, a ich dane przekazywane służbom bezpieczeństwa bez wiedzy pacjentów. Współpraca będzie mieć charakter lokalny, a informacje będą weryfikowane na poziomie departamentów. Dane osób z zaburzeniami psychicznymi są przechowywane w rejestrze HOPSYWEB⁷¹.

PAIRS funkcjonował także w trakcie pełnego zamknięcia, gdy nastąpił kryzys związany z COVID-19. Pracownicy łączyli się z osobami objętymi programem poprzez wideorozmowy oraz pozostawali w kontakcie telefonicznym. Będący pod opieką przyznali, że wsparcie specjalistów było dla nich bardzo ważne, gdy byli samotni podczas ogólnonarodowej kwarantanny⁷².

Obecnie największym wyzwaniem w funkcjonowaniu programu jest określenie, czy zradykalizowany nie praktykuje takijji⁷³. Jednocześnie w trakcie kilkumiesięcznej obserwacji grupa wsparcia PAIRS oraz specjaliści ze służb specjalnych obserwują osadzonego, co według ekspertów powinno pozwolić im na wychwycenie oznak ekstremizmu⁷⁴.

Z uwagi na rozwój PAIRS zarekomendowano zmiany w kodeksie karnym, aby upoważnić sędziego odpowiedzialnego za wymierzanie kary do możliwości objęcia monitoringiem osadzonego już po

⁷¹ Décret n° 2018-383 du 23 mai 2018 autorisant les traitements de données à caractère personnel relatifs au suivi des personnes en soins psychiatriques sans consentement, NOR: SSAP1811219D, JORF n°0117 du 24 mai 2018.

⁷² M. Hecker, *Djihadistes...*, s. 54.

⁷³ Obowiązujące w islamie przyzwolenie na ukrywanie prawdziwych wierzeń w wypadku prześladowań religijnych (lub osobistego niebezpieczeństwa). *Taqiyyah* oznacza ukrywanie swojej religii lub wiary z powodu strachu, ale w głębi serca osoba musi wyznawać religię, którą ukrywa. Innymi słowy, jest to forma samoobrony, która obejmuje obronę własnego życia, własności, godności i przekonań. Według szariatu, jeśli ktoś jest zagrożony z dwóch stron, a jedno z zagrożeń jest większe, to aby uchronić się przed nim, można zaakceptować niebezpieczeństwo o mniejszej konsekwencji (np. kłamstwo o porzuceniu wiary w porównaniu z długoletnim więzieniem). *Taqiyyah* może być definiowana jako ochrona życia, własności i honoru przed wrogiem. Za: Shia Pen, *Chapter One: Definition of Taqiyyah*, www.shiapien.com/comprehensive/taqiyyah/definition-of-taqiyyah.html [dostęp: 2 XI 2021].

⁷⁴ *Programme de suivi des individus radicalisés: „On n'a absolument pas à rougir de ce qu'on fait en France par rapport à ce qui est fait à l'étranger”*, www.ifri.org/fr/espace-media/lifri-medias/programme-de-suivi-individus-radicalises-na-absolument-rougir-de-quon [dostęp: 2 XI 2021].

zwolnieniu. Głównym założeniem jest weryfikacja radykalizacji postaw byłych więźniów⁷⁵.

W więzieniach funkcjonują także tzw. jednostki wywiadu więziennego (fr. *renseignement pénitentiaire*) będące częścią Państwowej Służby Wywiadu Więziennego (fr. *Service national du renseignement pénitentiaire*⁷⁶), których jednym z zadań jest pozyskiwanie informacji dotyczących osób skazanych, m.in. za przestępstwa o charakterze terrorystycznym, oraz podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa zakładów karnych. Obecnie w terenie operuje około 100 funkcjonariuszy, ale ta liczba ma wzrosnąć o kolejnych 50 do końca 2022 r.

Trzeba zaznaczyć, że we francuskich więzieniach brakowało miejsc do przetrzymywania osób skazanych za terroryzm. Dlatego od 2018 r. stale poszerza się liczbę cel w zakładach penitencjarnych dla terrorystów, także tych szczególnie niebezpiecznych. Specjalne pojedyncze cele zostaną utworzone do końca 2022 r. w 80 zakładach karnych, a docelowo ma ich być 1500⁷⁷.

Wcześniej istniały programy oceny i obserwacji więźniów skazanych za terroryzm oraz zradykalizowanych, które były realizowane w wybranych zakładach karnych w wydzielonych i przystosowanych częściach. Pierwszy z nich, prowadzony w wyznaczonych pawilonach, dotyczy oceny radykalizacji postaw (fr. *quartier d'évaluation de la radicalisation*, QER), drugi obejmuje recydywistów terrorystycznych i tych najbardziej zradykalizowanych (fr. *détenus radicalisés les plus prosélytes*, QPR). Co ważne, początkowo kobiety skazane za terroryzm nie były obejmowane żadnym programem oceny radykalizacji⁷⁸, ale teraz, właśnie za sprawą PAIRS, we Francji nastąpiła intensyfikacja tego rodzaju działań.

⁷⁵ Rapport d'information fait au nom de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale (1) sur le contrôle et le suivi de la loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme. Rapport d'information n° 348 (2019-2020) de M. Marc-Philippe Daubresse, fait au nom de la commission des lois, déposé le 26 février 2020, s. 49.

⁷⁶ Arrêté du 29 mai 2019 portant création et organisation d'un service à compétence nationale dénommé „Service national du renseignement pénitentiaire”, NOR: JUST1911857A, JORF n°0125 du 30 mai 2019.

⁷⁷ LOI n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice, NOR: JUST1806695L, JORF n°0071 du 24 mars 2019.

⁷⁸ C. Hache, „Plus prosélytes et violentes”: les détenues radicalisées, un défi pour les prisons, „L'Express”, 5 II 2020 r.

Krytycy funkcjonowania programów dla osadzonych podkreślają ich niezindywidualizowaną formę. Osoby skazane za przestępstwa o charakterze terrorystycznym nie mają prawa do uczestnictwa w po-grzebie członka rodziny oraz innych ważnych momentach (np. po-ważna choroba w rodzinie, uroczystość religijna)⁷⁹, pomimo ujęcia ich w kodeksie postępowania karnego⁸⁰. Jest to spowodowane polityką karną prowadzoną przez PNAT, która utrzymuje, że obecne zagrożenie terrorystyczne wymaga utrzymywania wysokiej aktywności antyterrorystycznej w państwie⁸¹.

W połowie 2021 r. administracja więzienna odpowiadała we Francji za niemal 82 tys. osób: 66 591 osadzonych, w tym 19 168 oskarżonych, którzy przebywali w 187 zakładach karnych (obłożenie aż 110 proc.) i 14 701 skazanych pod dozorem elektronicznym. Pod koniec 2021 r. we francuskich więzieniach przebywało 454 skazanych za terroryzm i 648 zradykalizowanych⁸². W 2020 r. było to 558 terrorystów (522 dżihadystów i 36 separatystów baskijskich), a pod obserwacją w więzieniach było łącznie ponad 1400 osadzonych podejrzewanych o radykalizację⁸³.

We Francji bardzo ważna jest też kwestia monitorowania islamskich terrorystów wychodzących z więzienia. Do 2023 r. 230 z nich opuści zakłady karne: w 2020 r. było to 83 skazanych, w 2021 r. – 70, w 2022 r. ma ich być 50, a w 2023 r. – 30. Co ważne, jedynie 29 proc. skazanych będzie objętych indywidualnymi środkami kontroli administracyjnej i nadzoru⁸⁴ (fr. *mesures individuelles de contrôle administratif*

⁷⁹ Odpowiednik art. 141a – zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego *Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy* (DzU z 2021 r. poz. 53).

⁸⁰ *Code de procédure pénale*. Version en vigueur au 16 novembre 2021. Art. 723-6.

⁸¹ C. Cottineau, *Justice antiterroriste post-sentencielle: la tentation de la résignation*, <https://www.dalloz-actualite.fr/node/justice-antiterroriste-post-sentencielle-tentation-de-resignation#.YaPYadDMI2w> [dostęp: 18 XI 2021].

⁸² *La France dénombre „648 détenus radicalisés” dans ses prisons, affirme Éric Dupond-Moretti*, <https://www.lci.fr/justice-faits-divers/terrorisme-islamisme-la-france-denombre-648-detenus-radicalises-dans-ses-prisons-affirme-eric-dupond-moretti-2195734.html> [dostęp: 18 XI 2021].

⁸³ R. Basra, P.R. Neumann, *Prisons and Terrorism: Extremist Offender Management in 10 European Countries*, London 2020, s. 7.

⁸⁴ J. Leclerc, *L'inquiétante défaillance du suivi des terroristes sortant de prison*, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/l-inquietante-defaillance-du-suivi-des-terroristes-sortant-de-prison-20201109> [dostęp: 28 XI 2021].

et de surveillance, MICAS) przez okres nie dłuższy niż 12 miesięcy⁸⁵. W związku z tym sprawą priorytetową będzie zweryfikowanie w trakcie odbywania kary, czy osoby skazane za terroryzm nie popełnią tego przestępstwa ponownie.

Programy deradykalizacji oraz kontroli więźniów wydają się efektywne, a Francja od 2017 r. bardzo dynamicznie i mądrze rozwija swoje struktury antyterrorystyczne. Trzeba jednak zaznaczyć, że działania podjęto zdecydowanie za późno i programy powinny funkcjonować już od 2013 lub 2014 r. Jednocześnie implementacja nowych rozwiązań musi być sygnałem dla innych państw w Europie, że wszelkim rodzajom manifestowanych skrajności należy przeciwdziałać wcześniej. Zwłaszcza gdy liczba osób, które muszą zostać objęte kontrolą, nie jest jeszcze duża i nie podjęły one działań o charakterze terrorystycznym.

Po raz kolejny w 2020 r. podkreślono, że należy podwyższyć wymiar kar wobec osób skazanych za przestępstwa terrorystyczne, które ponownie się radykalizują, poprzez zwiększenie wyroku, a także nakaz stałego poddawania się kontroli. Ponadto zarekomendowano kilka działań, które należy stale realizować, a w szczególności: przekazywanie informacji o nadzorze poszczególnych osób do prokuratury krajowej oraz prokuratur terytorialnych, nadanie prefektom możliwości zamykania – nawet kilkakrotnie z tego samego powodu – miejsc kultu, a także obiektów, które należą do osób prawnych lub fizycznych, stała kontrola i monitorowanie osób skazanych za terroryzm w celu weryfikacji ich możliwej radykalizacji, a także ułatwienie służbom dostępu do komputerowych danych podejrzanych. Ostatecznie dotychczasową intensyfikację działań w walce z terroryzmem i radykalizacją realizowanych w państwie oceniono pozytywnie⁸⁶.

⁸⁵ Rada Konstytucyjna orzekła o zgodności z Konstytucją poszczególnych środków kontroli i nadzoru administracyjnego (MICAS) stworzonych ustawą z 30 października 2017 r. o wzmocnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego i walce z terroryzmem. Jest to odpowiednik aresztu domowego. Za: *Loi n° 2017-1510...*; O. Cahn, J. Leblois-Happe, *Loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme: perseverare diabolicum*, „Actualité juridique. Pénal” 2017, s. 468; *Loi n° 55-385 du 3 avril 1955 relative à l'état d'urgence; Décision n° 2017-624 QPC*, 16 mars 2017.

⁸⁶ *Rapport d'information fait...*

Wykorzystanie strażników miejskich lub równoważnych służb w innych państwach

Ze względu na zagrożenia terrorystyczne występujące na terytorium Republiki Francuskiej coraz więcej gmin decyduje się na szkolenie funkcjonariuszy. Jest to nowa strategia, którą zaczęto wprowadzać w życie pod koniec 2019 r.⁸⁷. Wynika to z faktu, że policja miejska⁸⁸ jest zazwyczaj na pierwszej linii frontu, gdy pojawia się niebezpieczeństwo. Burmistrz gminy Cannes stwierdził, że nawet jeśli reagowanie na terroryzm nie jest częścią uprawnień policjantów miejskich, to wszyscy w tej gminie przejdą trening do końca 2020 r. W listopadzie 2019 r. 200 funkcjonariuszy policji w Cannes zostało przeszkolonych w zakresie reagowania w przypadku ataku terrorystycznego. Kontrterrorysty z RAID (fr. Recherche, Assistance, Intervention et Dissuasion) i BRI (fr. Brigade de recherche et d'intervention) przeprowadzili kurs na podstawie scenariusza potencjalnego ataku w Palais des Festivals et des Congrès w Cannes⁸⁹. Jest to bardzo ważny przykład akcji, które angażują w zasadzie każdy z podmiotów do reagowania na zagrożenia o charakterze terrorystycznym. Należy zwrócić uwagę na to, że działania, które zostaną podjęte tuż przed atakiem lub tuż po nim, są decydujące dla stanu bezpieczeństwa w okolicy.

Gdy nastąpił zamach w Nicei w lipcu 2016 r., to m.in. strażnicy miejscy odpowiadali za bezpieczeństwo ruchu drogowego. Ich wiedza na temat zagrożeń terrorystycznych oraz szybkie przekazanie informacji o niebezpieczeństwie do innych służb spowodowały, że ofiar było znacznie mniej⁹⁰. Ponadto dobrze współpracowali w trakcie i po ataku z policją oraz żołnierzami działającymi w ramach operacji Sentinelle.

⁸⁷ M. Auray, *La place de la police municipale dans la lutte contre le terrorisme*, Lille 2019, s. 1–2.

⁸⁸ Która na potrzeby artykułu jest nazywana strażą miejską, a jej kompetencje są podobne do formacji działającej w Polsce, Stadtpolizei w Niemczech, Policia Local w Hiszpanii, městská policie w Czechach, Handhaving w Holandii czy Муніципальна поліція на Ukrainie.

⁸⁹ P. Renoir, F. Azur, *Cannes forme ses policiers municipaux à intervenir en cas d'attaque terroriste*, <https://www.francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/cannes-forme-ses-policiers-a-intervenir-en-cas-d-attaque-terroriste-1574963396> [dostęp: 10 XI 2021].

⁹⁰ Warto też dodać, że wówczas funkcjonariusze tej formacji nie dysponowali bronią, jaka jest na wyposażeniu policji, a przez to nie udało im się zatrzymać ciężarówki w pierwszej fazie ataku i mogli tylko przekazać informacje o zagrożeniu do innych podmiotów.

Ich właściwe ruchy były skutkiem przygotowań do organizacji meczów EURO 2016 w Nicei, ponieważ przeszli pięć szkoleń antyterrorystycznych⁹¹.

Strażnikom miejskim nadano uprawnienia do organizowania i utrzymywania stref ochronnych w gminach. Oddzielenie obszarów (w celu utrzymania bezpieczeństwa podczas imprez sportowych, kulturalnych, świątecznych oraz zgromadzeń i demonstracji) ogranicza ryzyko dokonania ataku terrorystycznego poprzez kontrolowanie dostępu i przemieszczania się osób⁹². Jest to przykład na wykorzystanie formacji, której zadaniem nie jest stricte walka z terroryzmem, do konkretnych działań na rzecz wzmocnienia potencjału antyterrorystycznego państwa. Aż 98 proc. gmin we Francji ma straż miejską.

Zaangażowanie strażników miejskich ma służyć wzmocnieniu skuteczności reakcji społecznej na wypadek kryzysów, gdyż to oni znają najlepiej sytuację w poszczególnych gminach. Funkcjonariusze mogliby wspierać policję i żandarmerię, a także być łącznikiem, którego zadaniem byłoby informowanie o potrzebie użycia oddziałów kontrterrorystycznych lub wojsk specjalnych, gdyż już teraz są wykorzystywani podczas zwiększonego zagrożenia w państwie⁹³ w ramach planu Vigipirate. Co ważne, funkcjonariusze *police municipale* mogą być upoważnieni do noszenia broni (do 2016 r. jej nie posiadali) na wniosek burmistrza gminy⁹⁴. Głównym celem ich angażowania jest podjęcie zintegrowanych działań w walce z terroryzmem, aby wszystkie środki użyte na terytorium kraju były skoordynowane. Obejmuje to również reagowanie na inne zagrożenia w gminie, jak np. przestępczość zorganizowana. We Francji rekomendowane jest dalsze wzmacnianie kompetencji straży miejskiej oraz zacieśnianie współpracy z policją⁹⁵.

⁹¹ *Déclaration de M. Manuel Valls, Premier ministre, en réponse à diverses questions portant sur la lutte contre le terrorisme depuis 2012, l'attentat de Nice, la prorogation de l'état d'urgence et les opérations extérieures menées par la France contre Daech, à l'Assemblée nationale le 20 juillet 2016.*

⁹² *Code de la sécurité intérieure*, Version en vigueur au 18 novembre 2021. Art. L226-1.

⁹³ *Lutte contre la radicalisation et le séparatisme islamiste: la ville agit pour votre sécurité!*, <https://www.vernon27.fr/actualites/lutte-contre-la-radicalisation-et-le-separatisme-islamiste-la-ville-agit-pour-votre-securite> [dostęp: 19 XI 2021].

⁹⁴ *Code de la sécurité intérieure*, Version en vigueur au 19 novembre 2021. Paragraphe 1: Armes susceptibles d'être autorisées (art. R511-12 à R511-13).

⁹⁵ *L'ancrage territorial de la sécurité intérieure – Rapport final*, n° 323 (2020-2021), Date de remise: 29 janvier 2021.

Działalność organizacji pozarządowych na rzecz ofiar terroryzmu

Oprócz działań podejmowanych przeciwko terroryzmowi lub reagowania na atak równie istotne jest zaangażowanie osób i środków w pomoc obywatelską dla tych, którzy ucierpieli na skutek ataków. W Republice Francuskiej organizacje pozarządowe są uzupełnieniem instytucji państwowych. Specjalnie wyznaczone do tego podmioty mają za zadanie wspomóc funkcjonujący w kraju system zwalczania terroryzmu oraz zapewnić wsparcie potrzebującym. Wybrane instytucje wspierające pokrzywdzonych w zamachach lub z powodu wpływu terroryzmu to m.in.:

- Association française des Victimes du Terrorisme (AfVT, Francuskie Stowarzyszenie Ofiar Terroryzmu) – jest finansowane przez Komisję Europejską, a jego zadaniem jest nawiązanie dialogu między ofiarami zamachów terrorystycznych a ogółem społeczeństwa (szczególnie młodzieżą) w celu zapobiegania radykalizacji oraz promowania poczucia obywatelstwa i koleżeństwa w obliczu terroryzmu. Organizacja ma służyć pomocą ofiarom terroryzmu i ich rodzinom. Pomoc ta może mieć charakter moralny, administracyjny, finansowy, prawny, medyczny lub inny. Prowadzone są trzy rodzaje misji: psychologiczna, prawna lub zapobiegawcza. AfVT nadzoruje i monitoruje działalność Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Ofiar Terroryzmu (FIAVT). Zapewnia również treści dywersyjne online dla takich wyszukiwarek jak Google, aby wyświetlać je osobom szukającym tematyki ekstremistycznej⁹⁶.
- Association IMAD pour la jeunesse et la paix (IMAD, Stowarzyszenie IMAD dla młodości i pokoju) – zostało powołane w celu ustanowienia dialogu międzyreligijnego, aby zapobiec ekscesom o charakterze ekstremistycznym, a także w celu wspierania świeckiej i republikańskiej tradycji⁹⁷.
- Fédération nationale des victimes d'attentats et d'accidents collectifs (FENVAC, Krajowa Federacja Ofiar Ataków i Wypadków Zbiorowych) – została założona w 1994 r. Skupia ponad 70 stowarzyszeń we Francji i za granicą (Barcelona, Bardau, Wagadugu,

⁹⁶ Association française des Victimes du Terrorisme, <https://www.afvt.org/> [dostęp: 8 XI 2021].

⁹⁷ Association IMAD pour la jeunesse et la paix, <https://association-imad.fr/en/association-for-youth-and-peace/> [dostęp: 8 XI 2021].

Marrakesz itp.). Dzięki swojemu doświadczeniu dzieli się wskazówkami opartymi na relacjach członków i zachęca ofiary do spotkania. Wsparcie to może być również indywidualne i obejmować problemy prawne, administracyjne, psychologiczne, społeczne itp. napotykanne przez ofiary⁹⁸.

- Association 13 novembre: fraternité et vérité (13onze15, Stowarzyszenie 13 Listopada: Braterstwo i Prawda) – wspiera w sądach i instytucjach pokrzywdzonych w wyniku ataków. Przyczynia się też do upamiętnienia ofiar ataków⁹⁹.
- Association Montjoye – oferuje ofiarom wsparcie społeczne, prawne i psychologiczne. Fundacja stanowczo poparła utworzenie strefy informacji dla ofiar zamachu bombowego w Nicei z 14 lipca 2016 r., w którym zginęło 87 osób, a 202 zostały ranne, aby jak najszybciej zapewnić pomoc¹⁰⁰.

We wsparcie finansowe zaangażowały się również organy państwowe. Zgodnie z ustawą w sprawie planowania i reformy wymiaru sprawiedliwości na lata 2018–2022¹⁰¹ ofiary terroryzmu, tj. obywatele francuscy, a w tym także funkcjonariusze publiczni i żołnierze, otrzymują odszkodowanie. Środki mogą być przyznawane ofiarom aktów terroryzmu popełnionych zarówno w kraju, jak i za granicą, a także osobom pozostającym na utrzymaniu ofiar, niezależnie od ich narodowości. Co ważne, jeśli doszło do niebezpiecznej sytuacji z winy poszkodowanego, można odmówić zadośćuczynienia lub zmniejszyć jego wysokość¹⁰². Pieniądze będą wypłacane ze specjalnie utworzonego funduszu gwarancyjnego (fr. Fonds de Garantie des Victimes des actes de Terrorisme et d'autres Infractions, FGTI¹⁰³). Obecnie środki przeznaczone przez rząd na pomoc ofiarom terroryzmu to 30 mln euro.

Pomoc finansowa i psychologiczna jest najważniejsza, aby wesprzeć obywateli w przypadku ataku terrorystycznego. Dlatego państwa szczególnie narażone na tego rodzaju ataki powinny usprawniać system

⁹⁸ Fédération nationale des victimes d'attentats et d'accidents collectifs, <https://www.fenvac.com/> [dostęp: 8 XI 2021].

⁹⁹ Association 13 novembre: fraternité et vérité, <http://13onze15.org/> [dostęp: 8 XI 2021].

¹⁰⁰ Association Montjoye, <https://montjoye.org/> [dostęp: 8 XI 2021].

¹⁰¹ LOI n° 2019-222...

¹⁰² Code des assurances, Version en vigueur au 17 novembre 2021. Art. L126-1.

¹⁰³ Les statuts du Fonds de Garantie des Victimes des actes de Terrorisme et d'autres Infractions (FGTI), <https://www.fondsdegarantie.fr/fgti/statuts/> [dostęp: 18 XI 2021].

wsparcia socjalnego. W Niemczech wciąż istnieje problem, aby zapewnić dobre warunki życia ofiarom terroryzmu, i niezbędne są w tej kwestii zmiany legislacyjne. Wiele osób stara się o uzyskanie wystarczającego wsparcia od rządu oraz pieniądze z ubezpieczeń, gdyż nie ma funduszy na życie i rehabilitację¹⁰⁴. Republika Francuska wykonała zatem właściwy krok na rzecz pomocy poszkodowanym.

Wykorzystanie mediów społecznościowych do informowania obywateli

Przykładem działania mającego na celu przekonanie społeczeństwa do zaalarmowania władz o potencjalnym niebezpieczeństwie jest inicjatywa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Francuskiej, które nawołuje do przekazywania służbom informacji o tym, że osoba w ich otoczeniu mogła ulec radykalizacji, zamierza dokonać ataku lub wystąpiło zagrożenie terrorystyczne. Utworzono w tym celu specjalną infolinię, aby zgłoszenie zostało skierowane do konkretnego podmiotu.

Innym rozwiązaniem, które należy wysunąć na pierwszy plan, jest wykorzystanie mediów społecznościowych jako formy przekazywania informacji służbom bezpieczeństwa. Takie działania są wprowadzane nie tylko we Francji, lecz także w innych państwach, np. Austrii. Podczas ataku terrorystycznego w Wiedniu 2 listopada 2020 r., gdy policja ścigała terrorystę, o jego ruchach informowały postronne osoby. Austriackie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zdecydowało, żeby osoby widzące terrorystów udostępniły informacje za pomocą specjalnego formularza na stronie, co miało ułatwić służbom lokalizację zagrożenia. Tamtejsze służby prosiły, aby nie umieszczać informacji w mediach społecznościowych – co mogło prowadzić do dezinformacji – tylko aby przekazać dane bezpośrednio do policji, która zweryfikowane informacje o zagrożeniach kolportowała dla obywateli.

Kolejnym istotnym elementem wzmocnienia systemu zwalczania zagrożeń terrorystycznych przy wykorzystaniu mediów społecznościowych jest stała komunikacja pomiędzy służbami a społeczeństwem. Posługiwanie się narzędziami cyfrowymi do przekazywania informacji ważnych dla obywateli powinno być podstawą do budowania poczucia

¹⁰⁴ H. Rubinich, *Überlebende von Terroranschlägen. Der schwierige Weg aus dem Trauma*, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/ueberlebende-von-terroranschlaegen-der-schwierige-weg-aus-100.html> [dostęp: 20 XI 2021].

bezpieczeństwa i zatrzymywania rosnącej dezinformacji, np. ze strony fałszywych stron lub grup terrorystycznych¹⁰⁵. Dlatego też należy sięgnąć do platform, które umożliwią powiadomianie o ryzyku i wskazanie miejsca ataku oraz stref, które są niebezpieczne. Używanie Internetu do komunikacji jest powszechne, a stworzenie oficjalnego profilu służącego wyłącznie do sygnalizowania zagrożeń byłoby bardzo pomocne nie tylko dla obywateli, lecz także dla turystów czy migrantów znajdujących się w danym momencie w zagrożonym regionie¹⁰⁶. Niezbędny jest do tego oficjalny profil na omawianych portalach (jeden dla całego państwa, aby komunikaty nie były powielane lub modyfikowane na stronach policji, centrum zarządzania kryzysowego lub ministerstwa obrony¹⁰⁷), który będzie zawsze przedstawiał najważniejsze i oficjalne dane dotyczące zagrożeń dla obywateli. Byłby to profil, który donosiłby o niebezpieczeństwie i dawał konkretne wytyczne, np. nie używać wybranej linii metra lub nie kierować się do centrum miasta. Co więcej, taka strona mogłaby być częścią polityki bezpieczeństwa państwa i być udostępniana przez portale turystyczne oraz na stronie ambasad, aby przyjeżdżający do kraju wiedzieli, że w przypadku np. ataku terrorystycznego mogą sprawdzić oficjalny przekaz w Internecie. Trzeba jednak zaznaczyć, że musi ona funkcjonować w trybie 24 godziny na dobę i być stale aktualizowana.

Szkolenie personelu medycznego

Kolejną bardzo istotną częścią systemu zwalczania zagrożeń terrorystycznych jest odpowiednia reakcja na zamach. Oprócz aktywności służb bezpieczeństwa najważniejsza w przypadku ataku jest właściwa i szybka organizacja służb medycznych. W Republice Francuskiej istnieją specjalne zespoły ratunkowe przygotowane do niesienia pomocy w czasie ataku terrorystycznego, a także udzielenia pomocy dużej

¹⁰⁵ S. Gliwa, A. Olech, *Republika Francuska w obliczu działalności Państwa Islamskiego. Doświadczenia płynące z ataków terrorystycznych i propagandy w mediach społecznościowych w latach 2015–2019*, „Wiedza Obronna” 2020, t. 271, nr 2, s. 109–130.

¹⁰⁶ Ministerstwa spraw wewnętrznych Austrii i Francji podczas ataków terrorystycznych w 2020 r. stale informowały (również w języku polskim) na swoich profilach w mediach społecznościowych o występującym zagrożeniu.

¹⁰⁷ Ministère de l'Intérieur – Alerte, https://twitter.com/Beauvau_Alerte [dostęp: 19 XI 2021].

liczbie poszkodowanych. W reakcji na zamach natychmiastowo są uruchamiane specjalne zespoły medyczne i straże pożarnej oraz grupy rezerwowe (na wypadek kolejnych ataków), a także zespół ds. regulowania kryzysu, który odpowiada za organizowanie przyjęć pacjentów oraz wysyłanie mobilnych jednostek (lekarzy i pielęgniarek). Takie podejście nie powoduje zbyt dużego napływu rannych do jednego szpitala. Ponadto lekarze, pielęgniarki, policja oraz staż pożarna regularnie przechodzą wspólne symulacje i treningi, aby w odpowiedni sposób podjąć czynności ratujące życie w skoordynowanej akcji ratunkowej.

W listopadzie 2015 r. podczas ataków w Paryżu służby medyczne poradziły sobie z sytuacją pomimo brutalności sprawców i przerażającej liczby rannych, ponieważ były dobrze przygotowane. Już od stycznia tego samego roku (po atakach na siedzibę „Charlie Hebdo”) istniało niebezpieczeństwo, że może dojść we Francji do kolejnego zamachu. Ponadto w 2013 r. wprowadzono protokoły działań dla zespołów ratowników medycznych (fr. Service d'aide médicale urgente, SAMU), policji i straży pożarnej dotyczące udzielenia pierwszej pomocy oraz transportu poszkodowanych na wypadek ataku terrorystycznego¹⁰⁸. Odpowiednie przeszkolenie zespołu medycznego skutkuje zmniejszeniem ryzyka zgonu poszkodowanych, a także wysłaniem pacjentów do oddziałów, które udziela im niezbędnej pomocy (w zależności od specjalizacji szpitala oraz dostępności medyków i sprzętu). Ze wszystkich pacjentów, którzy przyjechali do szpitala po ataku z 13 listopada 2015 r. w Paryżu (łącznie 302 osoby), zmarło czworo, co stanowi mniej niż 1 proc. rannych¹⁰⁹. Przeprowadzenie bardzo sprawnej akcji ratunkowej było efektem wcześniejszych ćwiczeń dla służb medycznych na wypadek zagrożenia terrorystycznego.

Odnosząc się do powyższych działań, należy podkreślić, że obecnie w wielu państwach w Europie, w tym w Polsce, nie są prowadzone obowiązkowe szkolenia dla ratowników medycznych i lekarzy, które przygotowałyby ich na tego typu sytuacje. Co więcej, nie zostało to ujęte

¹⁰⁸ W dniu zamachu we Francji, 13 listopada 2015 r., SAMU, policja i straż pożarna wzięły udział w ćwiczeniach symulujących organizację zespołów ratowniczych na wypadek strzelaniny w Paryżu. Scenariusz obejmował ataki na wiele lokalizacji. Wieczorem, gdy ci sami lekarze zostali skonfrontowani z tą sytuacją w rzeczywistości, niektórzy z nich uważali, że to kolejne ćwiczenie symulacyjne.

¹⁰⁹ M. Hirsch i in., *The medical response to multisite terrorist attacks in Paris*, „The Lancet” 2015, nr 386 (10012), s. 1–4.

w planowanych kursach doskonalenia zawodowego. Nie ma też uregulowań prawnych ani środków finansowych, aby takie ćwiczenia przeprowadzić. Jednocześnie pojawiają się inicjatywy oddolne, które oferują medykom przejście kursu, aby byli w stanie odpowiednio zareagować w krytycznym momencie¹¹⁰. Jest to bardzo ważne, ponieważ zachowanie przedstawicieli służby zdrowia może mieć kluczowe znaczenie, jeśli dojdzie do zamachu. Dlatego też niezbędne jest prawne uregulowanie tej kwestii oraz podjęcie działań na poziomie ministerialnym, aby takie szkolenie przeszła większość ratowników medycznych, a przynajmniej ci, którzy pracują w dużych miastach, gdzie zagrożenie terrorystyczne jest wyższe. Instruktaże przygotowawcze dla ratowników medycznych i szpitali wprowadzono także m.in. w Hiszpanii¹¹¹, Wielkiej Brytanii¹¹² i Turcji¹¹³, czyli krajach już doświadczonych atakami terrorystycznymi. Nie oznacza to, że ratownicy medyczni mają operować przed opanowaniem zagrożenia, ale wykwalifikowana pomoc medyczna powinna mieć wiedzę i schematy do reagowania i minimalizacji strat.

Zakończenie

W ocenie autora proces przeciwdziałania zagrożeniom o charakterze terrorystycznym wymaga współpracy różnych podmiotów i grup

¹¹⁰ Czy polscy ratownicy są przygotowani na udzielenie pomocy po ataku terrorystycznym?, <https://www.infosecurity24.pl/czy-polscy-ratownicy-sa-przygotowani-na-udzielenie-pomocy-po-ataku-terrorystycznym?fbclid=IwAR2S8FsK2p2wHhVPrU99lvUJrf9LcLnZf6fmpOhORB1RhV14NT4s3u2eJeU> [dostęp: 18 XI 2021].

¹¹¹ *Así funcionan los protocolos sanitarios en caso de atentados en España*, https://www.consalud.es/pacientes/asi-funcionan-los-protocolos-sanitarios-en-caso-de-atentados-en-espana_22428_102.html?fbclid=IwAR0fqXimun7oK2vbK7UCiFddJqSYfGblRc0BKRHQ2ec_ZRuTF8Uw4LQZ41w [dostęp: 21 XI 2021]; *Simulacro antiterrorista*, https://www.diariodesevilla.es/vivirensevilla/Simulacro-antiterrorista_0_1131787221.html [dostęp: 21 XI 2021].

¹¹² E. Skryabina i in., *UK healthcare staff experiences and perceptions of a mass casualty terrorist incident response: a mixed-methods study*, „Emergency Medicine Journal” 2021, t. 38, nr 10.

¹¹³ G. Tarihi, *Hastanemiz çalışanlarına Adıyaman Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanlığı Büro Amirliği tarafından „Terörle Mücadele” eğitimi verildi*, <https://besnidh.saglik.gov.tr/TR,36418/hastanemiz-calisanlarina-adiyaman-emniyet-mudurlugu-terorle-mucadele-daire-baskanligi--buro-amirligi-tarafindan-terorle-mucadele-egitimi-verildi.html> [dostęp: 21 XI 2021].

na wielu etapach. Współcześnie nie wystarczy tylko utrzymywanie oddziały kontrterrorystycznego. Zwalczanie tego rodzaju agresji wymaga zaangażowania całych społeczeństw i wszystkich środków posiadanych przez państwo. Każdy z elementów nadzorowanych przez administrację publiczną ma ważną rolę do odegrania w procesie weryfikacji i reagowania na niebezpieczeństwa. Antyterroryzm powinien współcześnie obejmować reagowanie na: proces stopniowej radykalizacji, podejmowaną działalność terrorystyczną, a także aktywność osób skazanych za terroryzm (lub inne przestępstwa o znamionach terroryzmu), które już odbyły karę. Ponadto należy wziąć pod uwagę inne wyzwania, jak choćby radykalizację młodych osób, brak dostępu do programów resocjalizacyjnych dla osadzonych, niewystarczające wsparcie ofiar agresji i terroryzmu, niewykorzystanie potencjału Internetu i mediów społecznościowych, nieskuteczność w reagowaniu na terroryzm przez poszczególne formacje mundurowe oraz nieprzygotowanie zespołów medycznych na wypadek ataku. Te wszystkie działania mogą zostać podjęte w krótkim czasie, gdyż wiele państw Unii Europejskiej, w tym przede wszystkim Polska, ma odpowiednie narzędzia oraz zdolność do ich realizacji. Determinantem powinno być to, że we Francji terroryzm ma charakter regularny, a w Polsce zagrożenie wciąż jest niewielkie, można więc uznać, że jest to dobry czas, aby już teraz przygotować się na sytuację krytyczną. Francuska eksperyencja demonstruje zarówno błędy i uchybienia, których nie należy powtarzać, jak i szczególne oraz sprawdzone rozwiązania, z których należy skorzystać.

W procesie deradykalizacji¹¹⁴ skazanych oraz tych, którzy mogą dopiero rozpocząć działalność terrorystyczną, ważna jest pomoc ze strony wielu grup ludzi. W ramach „zespołu deradykalizacyjnego”¹¹⁵ wyróżnia się: nauczycieli (mogących zahamować radykalizację młodych osób),

¹¹⁴ Radykalizacja nie musi przyjmować od razu formy ataku terrorystycznego. Ponadto proces ten dotyczy wszystkich ideologii, w ramach których podejmuje się działania nacechowane przemocą i agresją z intencją wymuszenia zmian w państwie, co prowadzi do destabilizacji, zamieszania oraz wzbudzenia niepokojów. Radykalizować się mogą wyznawcy każdej religii, przedstawiciele konkretnych ideologii, zwolennicy partii politycznych oraz ruchów. Dotyczy to tak samo dżihadu, terroryzmu prawicowego, lewicowego, separatyzmu, nacjonalizmu, a nawet działań prowadzonych przez określone społeczności.

¹¹⁵ Autor stwierdza, że niezbędna jest nomenklatura dotycząca całego zespołu zaangażowanego we wsparcie osoby mogącej ulegać wpływowi szkodliwej ideologii, dlatego też proponuje własną nazwę.

psychologów, strażników (lub opiekunów) w miejscu osadzenia, współpracowników, rodzinę, znajomych i duchownych (albo kogoś postrzeżanego jako znawca lub przewodnik w religii lub ideologii, którą dana osoba wyznaje). Wymienione grupy – jeśli będą współpracować – są w stanie pomóc jednostce, która ulega szkodliwym wpływom. Podstawą współpracy jest rozmowa i wymiana poglądów pomiędzy członkami zespołu. Nie musi on mieć oficjalnych ram, ale wystarczy niezbędny kontakt pomiędzy osobami otaczającymi radykalizujących się. Tak jak w systemie zwalczania zagrożeń terrorystycznych ważne jest całe państwo, tak tutaj kluczowy jest zespół, który może odpowiednio wcześniej zareagować, dzięki czemu nie dojdzie do ataku. Ponadto postronni mogą zwrócić uwagę na niepokojące symptomy, które zostaną przeanalizowane przez osoby otaczające radykała. Dlatego tak istotne jest zwracanie uwagi na rosnącą agresję (mającą podstawę w ideologii) czy to w Internecie, czy miejscu pracy (nauki). Każda z osób może stać się sygnalistą zagrożenia. Nie oznacza to, że podejrzany będzie od razu pociągnięty do odpowiedzialności karnej, ale jego zachowanie może być monitorowane przez służby bezpieczeństwa. W Republice Francuskiej ten proces tak właśnie przebiega, co znacznie ułatwia podjęcie działań, jeśli faktycznie dojdzie do silnej radykalizacji. Jest to obecnie tak bardzo specyficzne niebezpieczeństwo, że wymaga stałej czujności i obserwacji wszystkich obywateli.

W walce z terroryzmem i w zapobieganiu gwałtownej radykalizacji rządy państw, a także organizacje regionalne i międzynarodowe stoją w obliczu poważnych wyzwań. Jednak dzięki ponadnarodowej współpracy są one w stanie reagować nie tylko na konwencjonalne, lecz także na asymetryczne zagrożenia, takie jak ekstremizm i zorganizowana przestępczość. Ponadto wobec coraz bardziej niewyraźnego charakteru linii podziału między bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym konieczna jest ponowna analiza dostosowania systemów bezpieczeństwa do sytuacji geopolitycznej, aby uczynić je bardziej skutecznymi. Wykorzystanie nawet części rozwiązań stosowanych we Francji będzie bardzo efektywne na polskim gruncie. Zagrożenie w postaci przeprowadzenia ataku czy radykalizacji jest tak samo możliwe. Zmienia się jedynie sprawca i jego motywacja.

Brak jednolitego postrzegania zjawiska terroryzmu we Francji i w Polsce nie oznacza, że nie można określić skutecznych metod i sposobów przeciwdziałania, które będą właściwe dla obu państw. Podmioty odpowiedzialne za zwalczanie terroryzmu nie mogą być powoływane

dopiero w momencie wykrycia zagrożenia lub nastąpienia ataku. Celem nadrzędnym powinna być prewencja i stworzenie warunków do powstrzymania radykalizacji poszczególnych grup i jednostek. Jednocześnie w przypadku zamachu, a także w czasie reorganizacji po jego dokonaniu, rząd powinien dysponować zestawem środków do załagodzenia negatywnego wpływu agresji na społeczeństwo. Wiele rozwiązań przedstawionych w niniejszym opracowaniu ma na celu zwrócenie uwagi na mniej popularne metody prowadzenia polityki antyterrorystycznej państwa, ale równie ważne w procesie budowania potencjału bezpieczeństwa. Dodatkowo, opisane francuskie rozwiązania mogą być zaimplementowane i rozszerzone w Polsce dość naturalnie, w ramach rozwoju dotychczas posiadanych narzędzi¹¹⁶. Obecnie środowisko, w którym dochodzi do radykalizacji i ataków terrorystycznych, zmienia się. Ze względu na postęp technologiczny dzieje się tak, że terroryzm to nie tylko zamach z użyciem materiałów wybuchowych, lecz także destrukcyjne wykorzystywanie Internetu i mediów społecznościowych. W związku z tym rozpoznanie metod i środków, jakich mogą użyć terroryści, jest niezwykle istotne w procesie weryfikacji zagrożenia, aby móc skutecznie je wyeliminować w pierwszej fazie rozwoju.

Wzmocnienie obecnych struktur do walki z terroryzmem w Polsce będzie bardzo ważne w nadchodzących latach z uwagi na rosnące zjawisko radykalizacji¹¹⁷. Ponadto określenie już teraz strategii i metod reagowania na wyzwania, które nie są jeszcze tak powszechne jak we Francji, pozwoli na właściwą ocenę potencjału i umiejętności poszczególnych podmiotów¹¹⁸. Przeprowadzona ewaluacja uwydatni również nieprawidłowości, które trzeba naprawić, oraz pozwoli na obranie kierunku zmian i doskonalenia polskiego i europejskiego antyterroryzmu.

Analizując przeszłe rozwiązania dla Polski, na początek warto wznowić prace nad kolejną edycją Narodowego Programu Antyterrorystycznego, aby umieścić w nim obszar radykalizacji w sposób

¹¹⁶ Między innymi uruchomienie kursów e-learningowych przez Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW (za: <https://learning.tpcoe.gov.pl/> [dostęp: 27 XI 2021]) oraz utworzenie specjalnej komórki więziennictwa z prawem do inwigilacji (za: infosecurity24.pl/specjalna-komorka-wieziennictwa-z-prawem-do-inwigilacji [dostęp: 27 XI 2021]).

¹¹⁷ Collegium Civitas, *Społeczny wymiar radykalizacji – czynniki wpływające na proces radykalizacji młodych ludzi. Wnioski z badań w projekcie „DARE”*, Warszawa 2021.

¹¹⁸ A. Olech, *Walka z terroryzmem...*

adekwatny do wyników ww. badań. Dzięki temu ta problematyka zostałaby kompleksowo rozwinięta w ramach istniejącego systemu AT w RP. Pozwoliłoby to na stworzenie podsystemu wspierającego rozpoznanie zagrożeń terrorystycznych, składającego się z inicjatyw społecznych, projektów naukowo-badawczych oraz rozwiązań instytucjonalnych, które łączyłyby potencjał informacji zebranych przez organy administracji lokalnej, Policji, ABW i Służby Więziennej.

Bibliografia

Auray M., *La place de la police municipale dans la lutte contre le terrorisme*, Lille 2019.

Basra R., Neumann P.R., *Prisons and Terrorism. Extremist Offender Management in 10 European Countries*, London 2020.

Block L., *Evaluating the Effectiveness of French Counter-Terrorism*, „Terrorism Monitor” 2005, t. 3, nr 17, bez paginacji.

Cahn O., Leblois-Happe J., *Loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme: perseverare diabolicum*, „Actualité juridique. Pénal” 2017, nr 11, s. 468-471.

Collegium Civitas, *Spoleczny wymiar radykalizacji – czynniki wpływające na proces radykalizacji młodych ludzi. Wnioski z badań w projekcie „DARE”*, Warszawa 2021.

Country Reports on Terrorism 2016, Washington 2017.

De Massol De Rebetz R., Woude M. van der, *Marianne’s liberty in jeopardy? A French analysis on recent counterterrorism legal developments*, „Critical Studies on Terrorism” 2020, t. 13, nr 1, s. 1-23.

Gliwa S., Olech A., *Republika Francuska w obliczu działalności Państwa Islamskiego. Doświadczenia płynące z ataków terrorystycznych i propagandy w mediach społecznościowych w latach 2015-2019*, „Wiedza Obronna” 2020, t. 271, nr 2, s. 109-130.

Hache C., *„Plus prosélytes et violentes”: les détenues radicalisées, un défi pour les prisons*, „L’Express”, 5 II 2020 r.

Hecker M., *Djihadistes un jour, Djihadistes toujours? Un programme de déradicalisation vu de l'intérieur*, Paris 2021.

Hirsch M. i in., *The medical response to multisite terrorist attacks in Paris*, „The Lancet” 2015, nr 386, s. 1–4.

Jacquin J., *Vers la création d'un parquet national antiterroriste*, „Le Monde”, 18 XII 2017 r.

Johnson J.B., Reynolds H.T., Mycoff J.D., *Metody badawcze w naukach politycznych*, tłum. A. Kloskowska-Dudzińska, Warszawa 2010.

Kuc B., Ściborek Z., *Podstawy metodologiczne nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2013.

Merchet J.D., *Mali: une «cinquantaine de terroristes neutralisés» par l'armée française*, „L'Opinion”, 3 XI 2020 r.

Ofiarska M., *Francja*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2010, nr 4, s. 88–111.

Olech A., *International Military Involvement of the French Republic*, Warsaw 2021,

Olech A., *Walka z terroryzmem. Polskie rozwiązania a francuskie doświadczenia*, Warszawa 2021.

Plan d'action contre le terrorisme, Paris 2018.

Plan Vigipirate. Foire aux Questions, Paris 2016.

Rapport: Conference sur la lutte contre le terrorisme et la prevention de la radicalisation violente, Paris 2016.

Rekawek K. i in., *Who are the European jihadis? Project Midterm Report*, Bratislava 2018.

Skryabina E. i in., *UK healthcare staff experiences and perceptions of a mass casualty terrorist incident response: a mixed-methods study*, „Emergency Medicine Journal” 2021, t. 38, nr 10, s. 756–764.

Sulzer L., *Loi Renforçant La Securite Interieure Et La Lutte Contre Le Terrorisme. Analyse juridique critique – Mise en œuvre – Suivi du contentieux constitutionnel, 30 octobre 2017 – 29 octobre 2018*, H. Decoeur (red.), Paris 2018.

Thachuk K., Bowman M., Richardson C., *Homegrown Terrorism. The Threat Within*, Washington 2008.

Źródła internetowe

Así funcionan los protocolos sanitarios en caso de atentados en España, https://www.consalud.es/pacientes/asi-funcionan-los-protocolos-sanitarios-en-caso-de-atentados-en-espana_22428_102.html?fbclid=IwAR0fqXimun7oK2vbK7UCiFddJqSYfGbLRc0BKRHQ2ec_ZRuTF8Uw4LQZ41w [dostęp: 21 XI 2021].

Association 13 novembre: fraternité et vérité, <http://13onze15.org/> [dostęp: 8 XI 2021].

Association française des Victimes du Terrorisme, <https://www.afvt.org/> [dostęp: 8 XI 2021].

Association IMAD pour la jeunesse et la paix, <https://association-imad.fr/en/association-for-youth-and-peace/> [dostęp: 8 XI 2021].

Association Montjoye, <https://montjoye.org/> [dostęp: 8 XI 2021].

Attentats: „L'opération Sentinelle coûte 1 million d'euros par jour”, <http://www.leparisien.fr/faits-divers/le-drian-l-operation-sentinelle-coute-1-million-d-euros-par-jour-08-02-2015-4515903.php> [dostęp: 4 XI 2021].

Bachner M., *Hundreds of thousands more Israelis okayed to carry guns under new rules*, <https://www.timesofisrael.com/hundreds-of-thousands-more-israelis-okayed-to-carry-guns-under-new-rules> [dostęp: 13 XI 2021].

Blondelle K., *Attaque de policiers à Cannes: pas de saisie du parquet national antiterroriste*, francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/cannes-pas-de-saisie-du-parquet-national-antiterroriste-apres-l-agression-de-policiers-au-couteau-1636728441 [dostęp: 23 XI 2021].

Comprendre le plan Vigipirate, <https://www.gouvernement.fr/risques/comprendre-le-plan-vigipirate> [dostęp: 4 XI 2021].

Cottineau C., *Justice antiterroriste post-sentencielle: la tentation de la résignation*, <https://www.dalloz-actualite.fr/node/justice-antiterroriste-post-sentencielle-tentation-de-resignation#.YaPYadDMI2w> [dostęp: 18 XI 2021].

Czy polscy ratownicy są przygotowani na udzielenie pomocy po ataku terrorystycznym?, <https://www.infosecurity24.pl/czy-polscy-ratownicy-sa-przygotowani-na-udzielenie-pomocy-po-ataku-terrorystycznym?fbclid=IwAR2S8Fsk2p2wHhVPrU99lvUJrf9LcLnZf6fmpOhORB1RhV14NT4s3u2eJeU> [dostęp: 18 XI 2021].

Deux ans après: l'image de la Défense améliorée par la présence des militaires en rue, https://www.rtb.be/info/dossier/explosions-a-brussels-airport/detail_deux-ans-apres-l-image-de-la-defense-amelioree-par-la-presence-des-militaires-en-rue?id=9505164 [dostęp: 13 XI 2021].

E-learning „Znaj, wykrywaj i zgłaszaj zjawiska radykalizacji”, <https://www.youtube.com/playlist?list=PL2VXuAZDO9kb6gI8u4GT0v-J8nrXitELO> [dostęp: 22 XI 2021].

Faire Face Ensemble, <https://vigipirate.gouv.fr> [dostęp: 22 XI 2021].

Fédération nationale des victimes d'attentats et d'accidents collectifs, <https://www.fenvac.com/> [dostęp: 8 XI 2021].

<https://infosecurity24.pl/specjalna-komorka-wieziennictwa-z-prawem-do-inwigilacji> [dostęp: 27 XI 2021].

<https://learning.tpcoe.gov.pl/> [dostęp: 27 XI 2021].

<https://www.reseau-canope.fr/prevenir-la-radicalisation/ressorts-et-etapes.html> [dostęp: 22 XI 2021].

La France dénombre „648 détenus radicalisés” dans ses prisons, affirme Éric Dupond-Moretti, <https://www.lci.fr/justice-faits-divers/terrorisme-islamisme-la-france-denombre-648-detenus-radicalises-dans-ses-prisons-affirme-eric-dupond-moretti-2195734.html> [dostęp: 18 XI 2021].

Lagneau L., *Terrorisme: Engagée dans l'opération «Temperer», la British Army devra faire face à de nouveaux défis*, <http://www.opex360.com/2017/05/24/terrorisme-engagee-dans-loperation-temperer-la-british-army-devra-faire-face-un-defi-nouveau> [dostęp: 13 XI 2021].

Leclerc J., *L'inquiétante défaillance du suivi des terroristes sortant de prison*, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/l-inquietante-defaillance-du-suivi-des-terroristes-sortant-de-prison-20201109> [dostęp: 28 XI 2021].

Le dispositif territorial de prévention de la radicalisation violente, <https://www.cipdr.gouv.fr/wp-content/uploads/2019/06/Dispositif-territorial-de-pr%C3%A9vention-de-la-radicalisation-violente-1.pdf> [dostęp: 22 XI 2021].

Le parquet national antiterroriste, une force de frappe judiciaire, <https://france3-regions.francetvinfo.fr/paris-ile-de-france/le-parquet-national-antiterroriste-une-force-de-frappe-judiciaire-1881258.html> [dostęp: 22 XI 2021].

Les services judiciaires anti-terroristes, <https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/la-dgsi-en-clair/decouvrir-la-dgsi/nos-missions/police-judiciaire-specialisee/services-judiciaires> [dostęp: 24 XI 2021].

Les statuts du Fonds de Garantie des Victimes des actes de Terrorisme et d'autres Infractions (FGTI), <https://www.fondsdegarantie.fr/fgti/statuts/> [dostęp: 18 XI 2021].

Lutte contre la radicalisation et le séparatisme islamiste: la ville agit pour votre sécurité!, <https://www.vernon27.fr/actualites/lutte-contre-la-radicalisation-et-lesseparatisme-islamiste-la-ville-agit-pour-votre-securite> [dostęp: 19 XI 2021].

Ministère de l'Intérieur, *Premier bilan de l'application de la loi renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme*, Communiqué de Presse, 12 II 2019.

Ministère de l'Intérieur – Alerte, https://twitter.com/Beauvau_Alerte [dostęp: 19 XI 2021].

Olech A., *Counterterrorism Strategies in Poland and France*, <https://warsawinstitute.org/counterterrorism-strategies-poland-france> [dostęp: 15 XI 2021].

Patard A., *Chiffres clés d'Internet et des réseaux sociaux en France en 2021*, <https://www.blogdumoderateur.com/chiffres-internet-reseaux-sociaux-france-2021> [dostęp: 22 XI 2021].

Programme de suivi des individus radicalisés: „On n'a absolument pas à rougir de ce qu'on fait en France par rapport à ce qui est fait à l'étranger”, www.ifri.org/fr/espace-media/lifri-medias/programme-de-suivi-individus-radicalises-na-absolument-rougir-de-quon [dostęp: 2 XI 2021].

Reconnaître les signes de la radicalisation violente, <https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/la-dgsi-a-vos-cotes/lutte-contre-terrorisme/sinformer/reconnaître-signes-de-la-radicalisation> [dostęp: 22 XI 2021].

Renoir P., Azur F., *Cannes forme ses policiers municipaux à intervenir en cas d'attaque terroriste*, <https://www.francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/cannes-forme-ses-policiers-a-intervenir-en-cas-d-attaque-terroriste-1574963396> [dostęp: 10 XI 2021].

Rome déploie 4 800 soldats autour de sites sensibles, <https://www.ouest-france.fr/europe/italie/antiterrorisme-rome-deploie-4-800-soldats-autour-de-sites-sensibles-3195080> [dostęp: 13 XI 2021].

Rubinich H., *Überlebende von Terroranschlägen. Der schwierige Weg aus dem Trauma*, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/ueberlebende-von-terroranschlaegen-der-schwierige-weg-aus-100.html> [dostęp: 20 XI 2021].

Simulacro antiterrorista, https://www.diariodesevilla.es/vivirenvilla/Simulacro-antiterrorista_0_1131787221.html [dostęp: 21 XI 2021].

Tarihi G., *Hastanemiz çalışanlarına Adıyaman Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanlığı Büro Amirliği tarafından „Terörle Mücadele” eğitimi verildi*, <https://besnidh.saglik.gov.tr/TR,36418/hastanemiz-calisanlarina-adiyaman-emniyet-mudurlugu-terorle-mucadele-daire-baskanligi--buro-amirligi-tarafindan-terorle-mucadele-egitimi-verildi.html> [dostęp: 21 XI 2021].

Wicky L., *Le plan Vigipirate et ses trois niveaux d'alerte*, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2016/12/20/en-france-le-plan-vigipirate-et-ses-trois-niveaux-d-alerte_5052094_4355770.html [dostęp: 4 XI 2021].

Zoom sur le nouveau Parquet national antiterroriste, <http://www.justice.gouv.fr/justice-penale-11330/zoom-sur-le-nouveau-parquet-national-antiterroriste-32661.html> [dostęp: 10 XI 2021].

Akty prawne

Arrêté du 29 mai 2019 portant création et organisation d'un service à compétence nationale dénommé „Service national du renseignement pénitentiaire”, NOR: JUST1911857A, JORF n° 0125 du 30 mai 2019.

Code de la sécurité intérieure.

Code de l'organisation judiciaire.

Code de procédure pénale.

Code des assurances, Version en vigueur au 17 novembre 2021.

Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation, „Prévenir Pour Protéger”, *Plan national de prévention de la radicalisation, Communiqué du Premier ministre*, vendredi 23 février 2018.

Décision n° 2017-624 QPC, 16 mars 2017.

Déclaration de M. Manuel Valls, Premier ministre, en réponse à diverses questions portant sur la lutte contre le terrorisme depuis 2012, l'attentat de Nice, la prorogation de l'état d'urgence et les opérations extérieures menées par la France contre Daech, à l'Assemblée nationale le 20 juillet 2016.

Décret n° 2014-474 du 12 mai de l'article 6 nonies de l'ordonnance n° 58-1100 du 17 novembre 1958 relative au fonctionnement 2014 pris pour l'application des assemblées parlementaires et portant désignation des services spécialisés de renseignement.

Décret n° 2018-383 du 23 mai 2018 autorisant les traitements de données à caractère personnel relatifs au suivi des personnes en soins psychiatriques sans consentement, NOR: SSAP1811219D, JORF n°0117 du 24 mai 2018.

Décret n° 2019-628 du 24 juin 2019 portant entrée en vigueur des dispositions relatives au parquet antiterroriste, JORF n°0145 du 25 juin 2019 texte n° 4, NOR: JUSD1917754D.

Décret n° 2020-867 du 15 juillet 2020 modifiant le décret n° 2002-1392 du 28 novembre 2002 instituant une mission interministérielle de vigilance et de lutte contre les dérives sectaires, NOR: INTX2004492D, JORF n° 0173 du 16 juillet 2020.

L'ancrage territorial de la sécurité intérieure – Rapport final, n° 323 (2020–2021), Date de remise: 29 janvier 2021.

Loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme, JORF n°0255 du 31 octobre 2017 texte n° 1.

LOI n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice, NOR: JUST1806695L, JORF n°0071 du 24 mars 2019.

Loi n° 55-385 du 3 avril 1955 relative à l'état d'urgence.

Rapport d'information fait au nom de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale (1) sur le contrôle et le suivi de la loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme. Rapport d'information n° 348 (2019–2020) de M. Marc-Philippe Daubresse, fait au nom de la commission des lois, déposé le 26 février 2020.